

સુધરેલી રીત મુજબ
વર્નાક્યુલર ટેક્સ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમીટીએ
(૨૦૦૧) તૈયાર કરેલી

બીજી યોપડીના અર્થ.

(જેની અદર અર્થ, કવિતાની સમજૂતી; પાઠના
સવાલ તથા સાગ; ભૂગણ; દિલ; બેઝાકર
તથા અમગ શબ્દો.)

અગ્રાર—મંસર્સ. સી. ડી. શાહ. અંબ. કે.

પ્રસિદ્ધ કના—C. M. Shah.

પ્રસિદ્ધ અગ્રાર—કના—ગાલપા—મુરત.

પુસ્તક સંગ્રહ—[સંગ્રહ] [સંગ્રહ] [સંગ્રહ] [સંગ્રહ] [સંગ્રહ]
[સંગ્રહ] [સંગ્રહ] [સંગ્રહ] [સંગ્રહ] [સંગ્રહ]

અગ્રાર—અગ્રાર સંગ્રહ સંગ્રહ.

અગ્રાર સંગ્રહ શ્રી 'અનાનિય પ્રી પ્રેમ, મગનપુરા બાગ મનન

કે મત ચાર આના.

૧૧૨૨૫

99-22

गूजरात विद्यापीठ ग्रंथालय

उत्तरी कॉपीराइट विभाग

अनुक्रमांक २१ २२०   शीक

पुस्तक नं. ८ १२७ गो. १३०११ २१२^(२)

विषय ३५२ ८४३ २ २०१

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. લ્હા.

બીજી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧.

મેજ=ટેબલ
સુશર=લાકડાનું કામ
કરનાર
કડીઓ=છો ઇંટનું કામ
કરનાર
મધમધે=મુશબોબી બહેક
બહેક થઇ રહે
પવન=વાનું વાવું
આસ=સુખ ધ, પીમળ
તળાવ=જેની ચારે બાજુ

જમીન અને વચમાં
પાણી હોય તે
પહાડ=મોટા કુચર
પાધર=ખુલ્લી જગા
ધર્મશાળા=મુસાફરોને
વગર ભાડાની ઉતર-
વાની જગા
વટેમાર્ગે=મુસાફર
ઓસરી=ઓટલી
અજવાળું=સુરજ દીવા

વગેરેનો પ્રકાશ
ધેર=થીક લાગે તેવું
ઝગઝગે=પ્રકાશ
ઉગમસ=ઝાખુ અજવાળું
સરજ્યા=અનાબ્યા
કળાતુ=સમગ્રતુ
પાડ=ઉપકાર
યાદ=ફેમ, સરત
ઉપકાર=પાડ, આભાર
ભક્તિ=ભજન

સાર—દરરોજ ઇશ્વરની ભક્તિ કરવી

પાઠ ૨.

કવિતાના અર્થ.

વર્ણન=હકીકત
મવેશ=આપન કરનાર
મધુર=મીઠું
પ ખેડ=પક્ષી
ભમર=ભમરો
મુલ્યાં=મુલ્યમાનનો
નીમાણ; હોરાઓના
ધર્મ ગુરુ

તુલ્ય=ઉગેલા અનાજના
છોડ
અ ધકાર=અ ધાર
મુજ=મારા
પ ખી=પાખવાળું પ્રાણી,
પક્ષી
વન=જંગલ
વહાણું વાયું=સવાર થઇ
વીતી ગઇ=પુરી થઇ
પૂર્વે=પૂર્વ દિશામાં

ઝગઝગાટ=ચળકાટ
ભાતભાતના=તરેલવાર
દીસે=જણાય, દેખાય
પાન=પાદડા, પાતરા
કુકડા=મરધા
મેના=એક જાતનું મુંદર
રામનું પક્ષી
પુટકા=રૂપાળા, સુશિષ્ટ
તેજપ્રકાશ
શીકું=ઝાખુ

મોહું કાળું થયું=દેખા-
તા બધે થયા, સતાઇ
ગયા

ખુબ્બા=મતી કુંચી,
ધુપી જગ્યા

ખોળે=શોધે

કાકતજનો=કમતો

ધ્યાનધરે=આખ મીચી

પરમેશ્વરને જુએ

ગાન=ગાયન

દાતા=સખી, ઉદાર

દીયે=આપે

રકુ=સારૂં, ધણું

ખામ=ખૂમ પાડીને

નિમાજ પઢવી તે,

નિમાજ પઢવાને માટે

ખૂમ પાડવી તે

તણા=નો

ઉદય થયો=ઉઝો

કમળ=કમળનું ફૂલ

પત્ર=પાખડી

ખોલે=ઉઘડે, ખીલે

ઉમ ગી=હોસિલા

ધાય=દોડે, જોડે

દોર=ચોપરાં જનવર;

પશુ

ચારો=ખાવાનું

વેલી=વેલા

ધીમે ખીલે=ધીમે ધીમે

ફટે

નાહિ બૂલ=વગર ચૂકે

તાળાં=તરતના ખીલેલા

ટાળે=ટાળાબધ

વીરા=ભાઇ

મગન=ખુશી

ફેરું=નુ

ધ્યાન=ચિત્ત, મન

સવારની હકીકત.

સમજુતી-હે ! મારા વહાલા દીકરા તુ જિઠ જમલમા પક્ષીઓ
ખોલે છે રાત પુરી થઇ ને સવાર પડી. પૂર્વ દિશામા સુરજ ઊગવાની
તૈયારી થવાથી અજવાળુ થયું તેથી જાત જાતના રંગો દેખાય છે
અને આડના પાદડા હાલે છે માટે હે ! મારા વહાલા દીકરા તુ જિઠ.
જમલમા પક્ષીઓ ખોલે છે (૧) મરઘા કુકરે ફૂક કરે છે અને કાગડ
કા કા કરે છે. શોભિતા મેના, પોપટ અને મોર મીઠા ખોલ ખોલે છે
(૨ક ૨) સુરજના ઊગવાથી ચંદ્રમાનું અજવાળુ આખું પડ્યું અને,
તારાનો પ્રકાશ દેખાતો બધે થયો, મતલબ કે તારા દેખાતા નથી
તેથી ચોર લોકો ઝખવાઇ ગયા અને સંતાઇ જવાને માટે ગલીકુંચી
શોધે છે (૨ક ૩) જાગત ધ્રુવરનું ધ્યાન ધરે છે. અને ગવૈયાઓ

માન આય છે. ઉદાર માણસો ધણુ દાન આપે છે અને મુલ્કાંજી નિમાજ પઢવાને માટે ખૂબ પાડે છે (ટેક ૪) સુરજ ઊઝો તેથી રાતનું અધારૂં જતું રહ્યું, હમરો ગુ ગુ અવાજ કરી રહ્યો છે, અને કમળના ફૂલની પાખડીઓ ખીલે છે (ટેક ૫ જેમ જેમ મુરજનું અજવાળું વધારે વધારે પડતુ જાય છે મતલબ કે જેમ જેમ દિવસ ચડતો જાય છે તેમ તેમ માણસો ધ ધે વળગવાને હોસિલા થાય છે પક્ષીઓ આકાશમા દોડે છે, અને ઢોરો ચારો શોધે છે (ટેક ૬) ઝાડ, વેણા, ફળ, અને ફૂલ, જૂલ વગર એટલે નિયમસર ખીલે છે, ધણા પક્ષીઓ એકલા થઈને તાજી અનાજ ખાવાને માટે જાય છે (ટેક ૭) હે ભાઈ ! તું ખુશી થઈને પરમેશ્વરનું નામ દઈને ગ્રહ અને મન દઈને પાઠ વાચ એમ મા પોતાના છોકરાને કહે છે (ટેક ૮)

પાઠ ૩.

વરસ=ગાર મહીના

ઝડતુ=મોસમ, રત

મહીનો=ત્રીસ દિવસ

કારતક=હિંદુ વરસનો

પહેલો મહીનો

તહેવાર=આન દનો દિવસ

શિયાળો=ટાઢની મોસમ

ઉપડે છે=ચગાવે છે

ઉતરાણુ=સંકાત, સુરજનું

ઉતાર તરફ જવુ તે

રત=ઝડતુ, મોસમ

હોળી=ફાગણ સુદ પુનેમ

સુદ=અજવાળીકું, મહી

નાનું પહેલું પખવાડીકું

વદ=અધારીકું, મહીનાનું

ખીજી પખવાડીકું

પખવાડીકું=પંદર દિવસ

અમાસ=હિંદુ મહીનાનો

છેલ્લો દિવસ, જે દિવસે

ચંદ્ર ખીલકૂલ ઊગતો

નથી તે દિવસ

વચ્ચ=લુખડાં

૫ ખા=વાંજણા

ચોમાસુ=વરસાદની ઝડતુ

ખજેવ=રાખડી બાધવાનો

દિવસ, ત્રાવણુ સુદ ૧૫,

જનોઈ પહરયાનો

દશેરા=રાખડી છોડવાનો

દિવસ, આસો સુદ ૧૦

દિયાળી=હિંદુ વરસના

છેલ્લા મહીનાનો છેલ્લો

દિવસ, આગો વદ

અમામ

પર્વ=તહેવાર

સવાલ—વરસની ઋતુ કેટલી ને તે કંઈ કંઈ ? દરેક ઋતુ કેટલા મહીનાની અને તે મહીના કયા કયા ? વરસના મહીના કેટલા ? મહીનાના દિવસ કેટલા ? પખવાડીઆ કેટલાં ? અને તે કયા કયા ? પખવાડીઆના દિવસ કેટલા ? મહીનામા પુનેમ અને અમાસ કેટલી આવે ? મહીનામા બીજી તિથિઓ કંઈ કંઈ આવે અને કેટલી વાર આવે ? શિઆળો, ઉનાળો અને ચોમાસાને શેની મોસમ કહે છે ? દરેક ઋતુમા કયા કયા તહેવાર આવે છે અને તે કંઈ તિથિએ આવે છે ?

પાઠ ૪.

મેળો=ધણા માણસા અને	તની મેળવણીથી અને-	કાચ=એ બાબતુએ તકી
ગાડી થોડા વગેરેની હં	લી પીળા રંગની ધાતુ	આવાળો પલમ
મેાકળઆહમ=આવણુ	સુખડીઆ=મિઠાઇ બના-	કાપડીઆ=કાપડ વેચ-
વદ આડેમ, જ-માદમી	વનાર	નાર
હંકડતા=અસ્ત્રીવાળા	હાટ=દુકાન	સુતરાઉ=સુતરનું બના-
બાઇબ ધ=દોરતદાર	કોપરાપાક=કોપરાનો બ-	વેલુ
હં=ગીરદી, બીડ	નાવેલો પાક	બિનનું=ધેટાના વાળનું
વખુટા=બુદ્ધા	મિઠાઇ=અરશી, પેડ	રેશમી=રેશમનુ બના-
દુકાન=માલ વેચવાનુ	વગેરે.	વેલુ
ટેકાણુ	ખડકેલી=મોઢવેલી	શણુ=એક જાતનો છોડ
કંસારા=તાબા પિત્તાળના	ખરાદી=સિંધાડા ઉપર	એની બાલના દોરડા
વાસણુ બનાવનાગ અ-	ઘાટ ઉતારનાર	તથા કપડા અને છે.
થવા વેચનારા	સામાન=ચીજો, વસ્તુઓ	સરેયા=અતર. ગુલાબ-
તાણુ=લાલ રંગની ધાતુ	પલમ=જત્રીવાળો કાચ	જળી, ધુપેલ વગેરે
પિત્તાળ=તાણુ અને જસ-	પારણુ=હીડીળા જેવુ	વેચનાર.
	થોડીઉ	બહેકબહેક=મધમધ

લીલો મેલો=તાળ પાકા	મદારી=ખેલ કરનાર	સવારો=ઘોડે ખેસી કર
ફળ.	ખેલ=રમત.	નાર સિપાઈ
દ્રક્ષ=દરાખ	સિપાઈ=ચોકીદાર	કુદડી=ચક્કર
ચોગાન=ખુલ્લું મેદાન		

સવાસ—જોકળઆકમના મેળામાં શુ શુ જોયું ?

પાઠ ૫		
નદારી=ખરાખ	ખાટ=છલાજ, ઉપાય	લપડકો=નમાયા
સોખત=સગત	રાસ=દોરકુ	જીવ લઇને નાડો=ખૂળ
પટેલ=ચામનો ઉપરી	દગલેદગલા=ધણાજ	દોડયો
વાડી=ફલ ફળના ઝાડ	દોમત=ભાઈખંધ	ફરીને=પા'જળ
છોડવાળી જગા	ફક્કડ=સારા	દોલો=ધ'પડો
મઝા=ગમત	પછવાડે=પાછળથી	ફળ=ફાપદો, લાજ
શેખી=પનરાજી	રખેવાળ=સાચવનાર	કવિતાના અર્થ.
પારકા=પરાયા, બીજાના	સજજડ=જોરથી	અસર=લાગણી
માનો=કબુલ કરે	ઝપાટો=સપાટો	સગ=સોખત, સગત
આખરે=અંતે, છેલ્લે	થડ=ઝાડનો વચલો જોળ	રંગ=અસર, પાસ
ઝાપો=કાટાનો દરવાજો	ભાગ	પ્રેમ=પ્યાર, હેત
આથે=ફૂર	અથડાયું=અકળાયું	દામ=ડોકાણું
ખાસા=સારાં, મગના	ચકરી=તમ્મર	હરશે=ઉભો રહેશે
નિશાન=એધાણુ	છુ દાઈ=કચડાઈ	ખુરો=નદારો, ખરાખ
તાકીને=ધારીને	લોહીલોહાણુ=લોહીથી	મે'તા=મહેતાજી
લૂમ=ક્રમખો	ખરડાએણુ	ભાગ્યશાળી=નસીબદાર
તૂટી પડે=નીચે પડે	વાડીવાળો=વાડીનો	વિદ્યા=ધ'ત્રમ, બાણુતર,
	માલીક	ફુજર

સોળત તેવી અસર.

સમજીતી-જેને જેવી સોળત તેને તેવીજ અસર થાય, જેમ જેવી સોળત તેજેજ પ્યાર તેનામાં આવે. (૧) જેને જેવી સોળત તેના જેવાજ તે કામ કરશે. જેને જેવી સોળત તેવીજ જગ્યાએ તે જાહેને ઉભો રહેશે (૨) સારી સોળતથી સારો થશે, નહારી સોળતથી નહારો થશે, સારા મહેતાજીની સોળતથી વિદ્યા લાણે અને નસીબવાન થાય મતલબ કે સારા ગુણવાળા મહેતાજીના હાથ નીચે કેળવાય તો નસીબવાન થાય (૩)

સાર—નહારી સોળતથી તેની નહારી અસર આપણાપર થાય છે માટે નહારા માણસની સોળત કરવી નહિ પણ સારા માણસની કરવી.

પાક ૬	બેટ=ઇનામ	બહાને=નામે
રખડેલ=રખડતો	લાડીલો=લાડમા ઉછરેલો	કાદુ=ગજર
ખાતા પીતા હતા=પૈસે	લાડકવાયો	રઝળતો=રખડતો
દોકે સુખી હતા	કુટેવ=નહારી આદત,	ટોળુ=જથો
વયે=ઉંમરે	ખરાબ ટેવ	મરતી=તોફાન
પાર રહોજ નદિ=ધણો	પોળ=મોટી ખડકી	લાતાલાતી=લાતખાજી
જ થયો	અટક્યાળા=અડપણા,	લાત=પાછલો પગ
વધાઈ=વધામણી, ખુશ	કાઠને ખોટું લાગે	મારવો તે
ખખર	એતુ કર્મા કરવું તે	ઉતરી ગયો=સાધામાથી
આવારણા=ફુખડા	લડાઈ=વઢવાડ	ખસી ગયો
ફાઈ પગલુ=ફાઈના	વઠી જશે=ખમડી જશે	બે કડો તાણુતો ફૂતો=
તરફથી જે પગલું	સીધું ચાલવું=તોફાન	મોટે સાદે રાગ કાઢી
બાધવામા આવે છે તે	મરતી ન કરવી	

રડતો. હતો	ઓસડ વેસડ=દવા ને	સિખામલુ=ફાયદાની
હાડવૈદ=હિતરેલું હાડકું	તેના ઉપાધ	વાત, બોધ
બરાબર બેસાડનાર વૈદ	વલે=દસા, જુડા હાલ	મુધરી ગયો=કુટેવ છોડી
લેપ=ખરડ	ખો=આદત, ખરાબ ટેવ	દીધી

સાર—નિશાળનું નામ હર્ષ રસ્તામા રઝળવું નહિ, અને નહાસી સોખત કરવી નહિ.

પાઠ ૭.	પાલો=પીસલો, સિસોટી	પાઠ ૮.
જક્કી=પોતાની મરજી	દૂધ=ગરમી, આશરો	ગોધતો=પુરી રાખતો
પ્રમાણે ચાલનાર, જીદી	જતન=રક્ષણ, સલાહ	ચેન=સુખ, મન
વાહરડા=માથના બચ્ચા	રખારી=ઢોર ચરાવનાર	બધીખાનું=કેદખાનું
લવારા=બકરીના બચ્ચા	ઊંચી ગર્ધ=ઊંડી ગર્ધ,	આદની=ચંદ્રનું અજવાળું
પાડા=ભેસના બચ્ચા	દૂધ દેતી બધ થઈ	ખેલવું=રમવું
ગાડરા=ઘેટાના બચ્ચા	જળવતો=સાયવતો	કરેલ=ડાહી
ચારો=ધાસ	વિઆય=જીણું	નાદાન=સમજણ વગરનું
નીરતો=નાખતો	ધણી=માલીક	સલાહ=ખરદાસ
ખાધે=ખભે	સાયવણુ=સલાહ	સપડાઈ પડશે=હેરાન
ખેતર=અનાજ પાકે તે	તકરાર=વહવાડ, રકબક	થશે, પકડાશે
જગો	શિકારી=શિકાર કરનાર	જક=જીદ, હેઠ
ઝોક=બકરા, ઘેટા રાખ-	અળણુ=એ.જખાણુ	લાગ=દાવ, તક
વાનો વાડો	વગરનું	સટકી મચુ=જાનું માનું
જાયે=શીજે, જાયડે	મોજ=મજા, આનંદ	નાસી મયુ.
વાંસળી=વાસની બના-	અભાગીલું=કમનસીબ	ઠેકવા=કુદકા મારવા
વેલી વગાડવાની નળી		પાદર=આમના ડાપા

બહારની જગ્યા | કોતર=ગુફા, બખોલ | બોડ=ગુફા; બખોલ
વગડો=જમલ | તરાપ=કુદકો, ફાળ | કમોતે=વગર મોતે
સાર=માખાપ મહેતાજી વગેરે કાઈ સારી શિખામણ આપે
તે મુજબ ચાલવું. હઠ કરવી નહિ.

પાઠ ૬.	ભાગ્યે=કદાચ	ટેવ=આફત
રિસાળ=રિસાઈ જાય	આડોશી પાડોશી=આસ-	નક્કમો=અમથો
તેવો	પાસના ધરના રહેનાર	દોગ=ફેલ
સહેજ સહેજમા=જરા	ભાઈભાડુ=સગાવહાલા	વેદના=દુઃખ
જરામા	જમણુ=જમવાનું	મુદ્દલ=ખીસકુલ, જનાપણુ
રીસ=ગુરસો, મિઝજ	ચીસ=ખીકથી ખૂસ	પરનાયો=દીસગીર થયો
છેડો=પાર	પાડવી તે	નડે છે=હેરાન કરે છે

સાર=જરા જરા વારમા રિસાઈ જવું નહિ

પાઠ ૧૦.	મહેનત સર કરી=મહેનત	ખત=ચેટક, કાળજી
જળ=કરોળીઆનું પડ,	કરવા માંડી	યતન=મહેનત
જળુ', ફાદો	માટ=માટે	ચમદાર્થ=ધુદાઈ, કપાઈ
ફરી ફરીને=વારે વારે	ફાવ્યો=પાર પડ્યો	તળે=નીચે
વિપે=આખન	ઘાટ=ઉપાય, રીત	મેક્ત=મરણુ
વણુ=વગર	બીડયો=હોસથી મડ્યો	તજી=છોડી
તૂટેલે=તૂટી ગયેલે	રક્ષો	અનત=ધણોજ
તાતજી=તારે	ધીરજ=સભુરી	લાભ=ફાયદો
	નીરધાર=નકકી	પામે=મળે

ફરી ફરીને સાફ કામ કરવા આખત.

સમજુતી-કરોળીઓ જળ બનાવતાં બોયપર પડી જાય છે.

ત્યારે મહારાજ છે અને વખર તરૂંલા આખા તાર ઉપર ચઢવાને માટે ફરીથી જન્મ છે. (૧) તેણે (કરોળીઆએ) તાર ઉપર ચઢવાને માટે મહેનત કરવા માંડી; પણ તરત તે નીચે પડ્યો અને ઉપર ચઢવાના કાંઈ ઉપાયમાં ફાવ્યો નહિ. (૨) એવી રીતે પડ્યો અને ચઢતો ફરી ફરીને બે ત્રણ વાર મંડ્યો રહ્યો તોપણ તેમાં ફાવ્યો નહિ ત્યારે ફરીને ચઢવાને તૈયાર થયો. ૩) હિ મત રાખીને ઉમગથી તે છટ્ટીવાર ચઢવાને મંડ્યો, તેણે ધીરજ રાખી તેથી તે નક્કી જાળામાં જઈ પહોંચ્યો. (૪) જો કરોળીઆએ ફરી ફરીને કાળજીથી મહેનત નહિ કરી હોત તો પગ તળે છુદાઇને વગર મોને મરી જાત (૫) એ પ્રમાણે કરોળીઆ પેડે જો માણસો મનમાં કાળજી રાખીને આજાસ કાઢી નાખીને મહેનત કરે તો ધણોજ ફાયદો મેળવે

સાર—સાર કામ ફરી ફરીને ઉમગથી કરવું

પાઠ ૧૧.	બિલ્લુ=સાથી	પેતરા=ડગલાં, પગલા
અકબિલ્લુ=એક જાતની વડો=મોટો		નજર ફેકી=જોઈ
રમત	સરદાર=ઉપરી	પૂર જોસથી=ધણા
કચ્છ=કાઢડો; કચ્છો	ધૂમી રજા=આમથી તેમ	જોરથી
મહ=કિલ્લો	ફરી રજા	મૂલથાપ=મુલાવો
સાથી=સોબતી	દાવ=લાગ	સાપ્તાહ=ધન્ય
		દાવ=રમતનો વારો

સાર—શરીરની સાથે મન જળવાય એવી રમતો રમવી.

પાઠ ૧૨.	ફેકવાની લાકડી	કઈ મજા પડવાની
દૃઢ મનવાળો=પાકા વિ-	ડગલું=પગલું	નથી.
ચારવાળો	રમ જાગ્યો=મજા આવી	વચન=બોલ
મેડીદડા=દડો અને તેને પછી તો ધૂળ=પછી		ખાનરી=કરોસો

મનુ=વસ્તી વગરનું	નારી માખી	ભાપકાદાર=રોપવાળા
મે ફેરવી=મેઘ ચઢાવી	કુટુંબ=વ ય, ઓલાદ	કોરીને=કાણા પાડીને
પીકા=પંચાત, દુ ખ	છ છેડે=હરકત કરે	દુભવો=નારાજ કરે
મન ડગવા દીધું નહિ=	પીક=વાસો	નુકસાન=ખમાડ
મરજ મુજબ કર્યું નહિ	ઘાટ=શરીરનો આકાર	સ્વાદે=લહેજતથી
પાક ૧૩.	સોહામણી=શોભિતી	નવાઈ=અચરજ
મધમાખી=મધ બનાવ		

સાર—કોઇનું બહુ કરીએ તો આપણું બહુ થાય, અને કોઇનું જુર કરીએ તો આપણું જુર થાય

પાક ૧૪.	થયો	વાંક=ગુનો, તકસીર
મેસાજ=માના બાપનું	અંગેડી=પોક પાડવાની	સાજુ=આખું
ધર	ભાઈ	ઉતાવળ=ઝડપ
આખ ટાઢી થઈ=સતોષ	ઉલટભેર=હોસથી	ઠેસ=કોકર

સાર—(૧) કોઈપણ કામ ઉતાવળથી કરવું નહિ (૨) જેનું આપણું તેવું સામાનું સમજવું

પાક ૧૫.	કાયર=હેરાન	શોક=દીલગીર
દીંગણી=નાની પુતળી	પગ્ગવે=દુ ખ કે	લાજ=આભર
તકતો=આરસો	કુટી બદામ=ખોટી બદામ,	ઘટે=ઝોછી થાય
ઝૂટ=એકદમ ઝડપ મારી	ઘણીજ નજવી કિ મત	નિ દે=ખોડુ ખોડુ બોલે
લઈ લેવું તે	સહીઅરો=બેનપણીએ	બળવ તા=જોરાવર
સરી પડયો=લપટી ગયો	કદા=એક બીજાની સાથે	સદા=હ મેસા
ખરડ=ઝટ ભાગી જાય	બોલવું કે રમવું નહિ તે	લેશ=જરાપણ
એવા	આપણુ=આપણે	કવેશ=ક કાસ
પછાડીએ=અજાણીએ	સુખચેન=મઝા	કાય=કોઈ
ખે ચતાણુ=ખે ચાખે ચી		

હળીમળીને રહેવા વિષે.

સમજીતી-આપણે બંને જણુ ભાઈ અને બેન મળી સંપીને હળીમળીને રમીએ તો સુખ થાય અને મગ પડે, પણ જો લડીએ કે કજીએ કરીએ તો ધણી દીલગીરી થાય, આખર ઓછી થાય, અને લોકો નહાઈ બોલે (૧) હે જોરાવર આપ પરમેશ્વર તુ અમને હમેશા સપ આપ, (હળીમળીને રહેવાની ભુદ્ધિ આપ) જેથી કરીને કાંઈ દિવસ જોરાવર કકાસ થાય નહિ, ને અમારા દહાડા મુખમા જાય (૨) છોકરાં હળીમળીને રહેતા હોય અને કાંઈ દિવસ કાંઈ લડે કે રડે નહિ, તેઓ હળીમળીને રમે, જમે અને ગીતો ગાય; તો મા ધણી ખુશી થાય (૩) સાર-ભાઈબેન સાથે સપસંપીને ચાલવું

પાઠ ૧૬.

રામચદ્રજી=અયોધ્યામાં
એ નામના રાજા
થઈ ગયા તે, લોકો
તેમને પરમેશ્વરનો
અવતાર માને છે)

છ=છા=મરજી

મહારાટ=મહારામણુ

છેવટે=આખરે

ફેરવવા=મદલવા

ફાફા=ખોટી મહેનત

મણુકાર્યુ=માન્યુ

ડસકા=રડતા રડતા

આચકા ખાવા તે

રાણુ=રડવાનું તોફાન

ખીજવાયા=ગુસ્સે થયા

ગોદ=ખોળો

જત્ર=માદળીઆમા

ખાલવાનો મત્રનો કામળ

માદળીઉં=તાવીજ

ધીર=ધીરજવાળા

છાના=મુંગા

પ્રધાન=વજીર

દર્પણુ=આરસી

દશરથ=રામચદ્રજીના

આપ

મહારાજા=મોટા રાજા

શ્રી=સારા, સૌભાગ્યમાન

સાર—અક્ષત વાપરી યુક્તિથી કામ કરવું

પાઠ ૧૭.

વમર વિચાર્યું=વિચાર
વમરનું

જોડું=ધણીધણિઆણી

કચરો=પુજે=કચરો

વગેરે

પરવારી=નવરી થઈ

કથા=ઈશ્વર સંબંધી

વાત

મળતું=પેદાશ થતી	આંગણુ=આરણ્ય આળ-	ભાગીતૂટી=સમગ્રમ
ચુલ્લન=ગુજરા	ળની જાઓ	નહિ તેવી
છોકરાછેલ્લ=છોકરાં	તરફડતું=તરફડીઆ	ખોલી=ખોલ
છોકરી	મારતું	મૂર્ખ=એવકુક
પેટે=પોતાને	દયા=રહેમ, મહેર	પાપી=ચંડાળ, દુષ્ટ
ઓછુ આવતું=દીલગીર	ઉછેરીને=ખોટું કરીને	અભાગણી=કમનસીબ
થતી	જન્મ થયો=અવતર્યો	પુત્ર=છોકરો
પાપ=ખોટાં કામ	લોહીઆળું=લોહીવાળું	જીવ=પ્રાણ
આધાર=આશરો,	ગુરસો=રીસ	વળે=કામ આવે
જરોસો	ખેડું=માગર ને ધડો	જાન=જીવ
સાર=જાણું, કલ્યાણ	કકડા=ટુકડા	

વગર વિચારું ન કરવા બાબત.

સમજીતી-જે માણસ વિચાર કર્યા વગર કામ કરે છે, તે પાછળથી દીલગીર થાય છે, જીઓ, એવા વગર વિચારના કામ કરવાથી ધણાના જીવ જાય છે (મરી જાય છે) (૧) સાર—ઉતાવળથી વગર વિચારે કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૧૮.

સદેસો=ખબર	પરાળ=જાતનું ધાસ	ગાડું=સજાળ રાખનાર
ખોડગતો=ધંગડાતો	જાપુ=ચાલતા વખતની	સરનામું=ડોકાણ
દુ ખી=હેરાન	ખબરનો જાપેસો	રોશન=આગગાડી ઉજી
મદદ=આશરો	કામળ	રાખવાનું મુકરર
કુદાળું=મરમ	જાપખાનાવાળા=જાપ-	ડોકાણ
	ખાનાનો માલિક	ખડખડટ=અવાજ
	ગોઠવણુ=ખ દોષસ્ત	સિસોરી=પીસવો

ડરતો=ખીતો	નજીક=પાસે, ઓઠે	ખખરદાર=હોશિયાર
૧ પંપાળી=હાથ ફેરવી	કરાવ=કરાવે, ચઢેલી વાત	આઠ કલાકમા ૧૫ મિ-
ડર=ખીક	ઝપાટાબધ=દોડતો	નિટ બાકી=જાણ વાગે

સાર—(૧) દુ.ખી આણીપર દયા રાખવી (૨) જન્યાવરોને કેળવવાથી તેઓ માણસ જેવું કામ કરી શકે છે

પાઠ ૧૬૦	માથું મારી=હિંમત કરી	ધરાયો=તરપત થયો
રીતસર=નિયમસર	કાણી=હાથને વાળવાનો	હડસેલી=ધકડો મારી
વારો=દાવ, વખત	વચલો સાધો	બેગળા=દૂર
તોફાની=મરતીખોર	ઢીમણુ=ઢીમું	બગાડી=વળગાડી
ખસેડી=આધો કરી	ઝાતીવાળો=હિંમતવાન	પેટલરી=જોધ્યો તેટલા

સાર—૧) ગરીબ માણસને મદદ કરવી ૨) ઇશ્વરે આપણને બળ આપ્યું હોય તો તે ગરીબ માણસને મદદ કરવામા વાપરવું

પાઠ ૨૦.	સાહજદો=પાદશાહનો	ફરમાવશો=હુકમ કરશો
ખલીફા=મહમદ પેગમ્બરના વારસ	દીકરો	સમજુતી=સમજણ
પાદશાહ=મુસલમાન રાજા	સાહજદી=પાદશાહની દીકરી	મેઝ્યે ચઢેલો=વધારે
દરબાર=રાજકચેરી	ચીતરામણુ=ચિત્ર	ઓળખવાને લીધે ખીક વગર બોલનાર
દેખાવડો=રૂપાળો	તહેનાતમા=ખીજમતમા	અરજ=વિનતી
સુબો=સુબેદાર, સરદાર	હજુરમા	ફરજ દો=અવશ્ય, છોકરું
નીમણુક=ગોઠવણુ	છોકરવાદી=નાદાની	લાડ=વહાલ
હુકમ=આજ્ઞા	કારણુ=સખખ, મતલબ	અણા=ખુદા, પરમેશ્વર
ખાસ=જુદો; ખાનગી	નામદાર=અખક્ત;	ગુનો=વાંક, તકસીર
	નામીએ	માફ=ક્ષમા

દીલ=મન	નીમ્યો=નીમણ્ણ કરી	રદ કરવું=ફેરવી નાખવું
દીલગીરી=નાખુરી	કંઠ્યુ હેયાનો=દયા	આરખ=અરબસ્તાનનો
એકા=કુમત	વગરનો	રહેવાસી.

સાર—માણસની રીતભાત ઉપરથી તેના ગુણની પરીક્ષા થાય છે.

પાઠ ૨૧.	આસપાસ=આજુબાજુ	ખાનાર જનવર
આધજો=જેને એ આધે	કાલસાં=કાઠી ખાનાર	ખોખારો=અવાજ
દેખાય નહિ તે	જનવર	આર=અવળે
લંગડો=લુલો	વાધ=કાઠી ખાનાર અટા	દુવા=આશિષ, આશી-
ટેકાદળીઆ=ખાડા ટેકરા	પટાવાળું જનવર	પાંદ
ગાળા=પક્ષીના પર	પરજીવણ જેવું કાઠી	ધોરી=મોટો, સરિયામ

સાર—એકબીજાને મજા કરવી

પાઠ ૨૨.	જગામા થઇ બીજી	લોબી=સાલચુ
પડાચો=ઓળા	નદી કે સમુદ્રને મળે	તરાપ=કુદકો, છલગ
ભાગોળ=દરવાગે, ફર	છે તે	ખોળ=સોધ, તપાસ
વાળ પાસેનો બગર	કુદકો=છલગ	પડાવી=ખુચવી, છીનવી
ભાગ=હિસ્સો	મૂલ=નદીપરથી જવાને	દાનત બગાડી=પડાવી
પાર=કિનારો	બાધેલો રસ્તો	લેવાની કઠિણ કરી
નદી=મીઠા પાણીનો રેલો	ચાક=વિસ્ત્રામો, આરામ	ગુમાબુ=ખોચુ
પર્વત અથવા સરોવર-	અદેખો=બીજાનું સાર	નાક=ધારે, વિચારે
માંથી નીકળી જતી	જોઇ બળે એવો	

સાર—કોણ કરવો નહિ.

પાઠ ૨૩.	હડખવા=કુતરા, કોલસા	દરકાર=પરવા
ખરીદ કરું=વેચાતું લીધું	વગેરેને એક જાતનો	કાવકું=ગાજુ
સદેહ=વહેમ, શક	રોગ થાય છે તે	અમકું=ગાજુ

ખામી=કમર   ઠીધુ   બરોસો=વિશ્વાસ
 છુટું મૂકી ઠીધુ=છેડી   અજાણ્યો=અડઘણો
 સાર—આપણી આંખે ખરું દેખાયા છતાં બીજા પર બરોસો
 રાખી ચાલવું નહિ

પાઠ ૨૪.   વિના=વગર   ની વસ્તુ લઈ લેવી તે
 લખોટો=મંજો   સખ=શિક્ષા   ચોર=છાન્નિ રીતે બીજા-
 જાનોમાનો=ગુપ્તગુપ્ત   બૂલીશ=નીસરીશ   ની વસ્તુ લેનાર
 બગાડયું=ખરાબ કર્યું   ચોરી=છાની રીતે બીજા
 સાર—ચોરી કરવી નહિ.

પાઠ ૨૫.   નિહાળ્યું=જોયું   લલા=દલાળુ
 કુહાડી=લાકડા ફાડવાનું   માહી=અંદર, મા   દેવી માતા=દેવી
 હથિયાર   ડયો=બીધો   વરે=મોલે
 ભાયડો=મરદ   જૂલતા ને સમાતા=પા-   માથું ફલાવી=ડોકું
 સાણો=ડાહો   છીમા આમ તેમ   પુણાવી, ના કહી
 બહાદુર=જોરાવર   ડોલ્યા કરતા અને   સંપત=દોલત
 ધાવ=ધા   તેની અંદર સમાઈ   મહેર=મહેરબાની, દયા
 ભાળે=જુએ   જતાં   જગનાથ=જગતનો પશુપતિ,
 નીર=પાણી, જળ   મૂછી=સાલળી   પરમેશ્વર
 તાહી=ત્યા   સાદ=અવાજ

કુહાડી.

સમજુતી-નાનો છોકરો પાપની કુહાડી ચાઇ જોરાવર ડાહો
 મરદ બ-યો, ને જે કંઈ ચીજ જુએ, તે પા મારીને કાપે, એમ
 રમતો આમને પાદરે તળાવપર મેલો. (૧) ત્યા તળાવમાં માછલાંએ

જરા પાણી હલાવ્યું. તેથી છોકરાએ પાણીની અંદર કપક નેમ્યું, તેથી છોકરો મનમાં બીધો, અને કુહાડી પાણીમાં પડી મણ, તે વખતે તે બહુ ઘાટા પાડીને રડ્યો (૨) હમેશા પાણીમાં આમ તેમ ટોલ્યા કરતા અને સમાધ જતા એવા દયાળુ દેવી માતા છોકરાને અવાજ સાંભળીને (પાણી ઉપર આવ્યાં, દેવી બોલી કે આ રૂપાની કુહાડી લે પણ છોકરો કહે છે કે હે ! માતા, મારી કુહાડી એવી નથી (૩) બીજી વખત સોનાની કુહાડી કાઢી લાવીને બતાવી, ત્યારે માથું ધ્રુણવી ના કહીને છોકરો કહે છે કે એ પણ મારી નથી, મને તો મારી કુહાડી બહુ ગમે છે, માટે હે ! દયાળુ માણ તમે પાણીમાંથી મારી કુહાડી કાઢી આપો. (૪) દેવીએ કુહાડી કાઢી આપી અને છોકરા સાથે બોલ્યા છોકરાને કહ્યું કે તને સુખ અને દોલત મળજો, ને પરમેશ્વરની મહેરબાની થજો. સાર-પારકી વસ્તુપર લોભાવુ નહિ

પાઠ ૨૬.	બુબ્બુરત=દેખાવડો	મુકામે=ધેર
ભરપૂર=ભરેલો	હોત=પ્યાર	હેયું ભરાઈ આવ્યું=
પૈસેટકે ખાલી=ગરીબ,	દેશાવર=પરદેશ	રડવું આવ્યું
પૈસા વગરનો	કપરા=અધરા, સખત	પંપાળતા=હાથ ફેરવતા
હાલત=દશા	લાચાર=નાચાર	ખરદાસ=ચાકરી
ખુંટી મયું=ઓછું થયું	મૂત=કિંમત	પગવડે=બોળે, પાલવે
સાર— દરેક માણસે પોતાના પાળેલા	પાણીપર ધક્કોળ પ્યાર	
રાખવો અને જરાપણ દુખ હેવું નહિ.		

પાઠ ૨૭.	આખ=નજર	લજબુ=લજમબુ
ઝરો=પાણીનો વહેણો	નાસજ=નાંખુજ	શરીર=દીલ
જરાવ=દેખાવ	ખબડવું=મનમાં બોલવું	લજકારવું=લજકારથી

બોલુ	કૂડા=પૂંઠ	મોહી પડ્યું હતું=રાજ
અમકી=ચોકી	વટાવી=ઓળંગી	થયું હતું
પારધી=સિકારી	વખોડતુ=ધિક્કારતુ	ફસાવી દીધું=દુ ખમા
		નાખ્યું

સાર—કોઇપણ ચીજને વગર વિચારે વખોડવી કે વખાણવી નહિ

પાઠ ૨૮.	બચકા=ડાકા	જગાએ એસી ધાટ
શિયાળ=શિયાળવા	રંગરેજ=રંગારો	ધડે તે જગા
શહેર=જેમા છોઅધ ને	જરદી=પીળો	ભટ્ટી=મોટા ચુસો
હારજાંધ ધરો હોમ	પાસ=અસર	ધગધગતા=ધણાજ ઉના
અને સારા સારા	આંગણે=આરણે	નકલ=ખીમનું જોઇને
૧. બજારો હોય તે	કોલ=પેટી, છુલાર જે	કરવું તે, કોપી
સાર—કોઇની ખોટી નકલ કરવી નહિ		

પાઠ ૨૯.	ટાકણે=ટાણે, અવસરે	તથી
વરો=જમણ્યવાર; ન્યાત	મેળાપ=મુદ્દાકાત	ખપ=જરૂર
લી=તાવેલું માખણ	ચડાડી=ઘડી	રક=ગરીબ
ધીવર=મૈરોના બાપનું	રડ્યું ખડ્યું=જવલે	ભારેખમ=ભારખોજ
ધર	લેખવે=ગણે	વાળા
મણુ=૪૦ સૌર	માથે ભાવે=ધણી કિ મ.	માન=આખર, ઇજ્જત

સાર—ભારેખમ થઇ ખુણે એસી રહીએ, તે કરતા ખહાર પડી બધાના ઉપયોગમા આવતું સાર છે, એમ કરવાથી વગર આગે માન મળે છે.

પાઠ ૩૦.	ખાનાર	રાજપાટ=રાજગાદી
કુંવર=રામનો છોકરો	આપકર્મી=પોતાની	તીર્થુ=પવિત્ર જગા
આપકર્મી=આપની કમાઈ	કમાઈ ખાનાર	ધન=દોલત

આબી=આખી વહુ
વતન=જન્મભૂમિ
ઓચીંતુ=એકદમ
વરાપ=હાલ
ટેકાવી=ટેકડો મરાવી
સેના=સરકાર
ઉપરી=સરદાર
હિમત=હામ
હુણુ=મીઠું, અનાજ

ફતેહ=જીત
પ્રાર્થના=માગણી
તડમધુમ=ડંકા વગાડતાં
તેમાંથી નીકળતો
અવાજ
ડોકા=લગાડનું વાજીત્ર,
નોખત
નિશાન=ધ્વજ, વાવટા
દુરમન=શત્રુ

ફેશ=સરકાર, સેના
તક=દાવ
સરદારી=ઉપરીપણુ
નાસબાગ=નાસનાસ
કુવરી=રાજની છોકરી
બહાદુરી=હોશિયારી
વરમાળ=વરને કન્યા જે
માળા પહેરાવે છે તે

સાર—જાતે પેદા કરી આવ્યાની ઇચ્છા રાખવી

પાઠ ૩૧.

ટેકડા=ચોપગુ પાણી
તથા જમીનપર રહે-
નારા પ્રાણી
આસચારો=ધાસ વગેરે
બહેર=સપાટો

તકુકતો તકુકતો=સહેકાતી
ચાલ ચાલતો
ખાખોચીઉં=પાણી ભરા-
યેલો નાનો ખાડો
જીવ=પ્રાણી
ચડાઉં=કોઈ વખાણુ કરે

તેમ ફૂલે એવી
પુલાવી=મોઢુ કરી
બેટા=દીકરા
બોલ=શબ્દ
મમત=જીવ, હા
ગળ=સકિત
ઉપરાત=વધારે

સાર—ગળ ઉપરાત કામ કરે તો મરે, નહિ તો મોટો થાય,
માટે ગળ ઉપરાત કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૩૨.

જિખારી=જીખ માગનાર
તળાવડી=નાનું તળાવ
જાપશી=ખસી, સરી
જૂજીતો=કાપતો, ઘર-
ઘરતો

ખાદી=જાડુ લુગડુ, દોડી
વાત=વાગત
મલમલ=ઝીણુ સુતરાઉ
કપડું
ખાદારો=પસીનો
સાદુકાર=ફીવ્યા ધીર-

વાનો ધ ધો કરનાર
જેમ તેમ=જે તેમ
બેદરકાર=ખેપરવા, મરજ
વગરનો
કસ=કેસ
જાતે=પોતે

સારું—કપડા મેઘાં પહેરવા નહિ, એટલુજ નહિ પણ તે મમે
તેમ પહેરવાં નહિ.

પાઠ ૩૩.

બ્રાહ્મણુ=હિંદુની ઉચી
જાત
મણેલ=અનુભવ મેળ-
વેશ
સારો=સાચક
ધંધો રોજઆર=વેપાર
વસુજ
જડતો=સૂત્રનો, માલમ
પડતો
દેશાવર=પરદેશ

દોરીને=હાકીને
મી=મેરી
પગલા=પગનાં તળીઆ-
નો આકાર
અગુડીઆ=પગને અં-
ગુડે પહેરવાનું ધરેલું
જોડવા=પગને અગુડે
તથા તેની જોડેની
આમળીએ પહેરવાનું
રૂપાનું ધરેલું
નિશાની=એધાણી

વહેજો=નાની નદી
શેડો=મીઠા પથર
ધોળી=લુગડા ધોવાનો
ધંધો કરનાર
ધોમણુ=ધોળીની બાપડી
ગજમારમ=મોટો રસ્તો
કુકડું=પાસે, નજીક
છેક નજીક=ધણા પાસે
ખતીલા=કાળજીવાળા
મેળબા=પેદા કીધા

સાર—ધ્યાન રાખી જીવાની અને તે ઉપર વિચાર કરવાની ટેવ રાખવી

પાઠ ૩૪.

મહિમા=મોટાઈ
જગપતિ=જગતનો ધણી,
પરમેશ્વર
જમ=દુનિયા
રમી=ખનાવી
રમના=ખનાવટ, જોડવણુ
નવરંગી=તરેહ તરેહના
રંગના
તરુપાન=ઝાડના પાદડાં

પાડ=પહાડ
કરાડ=કરાડા, ગુફા
સિંધુ=હરીઓ, સમુદ્ર
સરિતા=નદી
પાટ=પહાડ ઉપર ચડવા
ઉતરવાનો રસ્તો,
ઓવારા
રણિઆમણી=સૌમિતી
વાટ=રસ્તો
શીતળ=કંડો

સાર=સારી
સૂર્ય=સુરજ
વરસાદ=મેહ
મૂલગા=લટકતાં
મધુર=કાનને સાફ સાગે
એવુ, મીઠું
નાદ=અવાજ, સ્વદ
કળા=તેજ, અજવાળુ
રંગ=સૌભા
મેદાન=ખુણી સાંધી

પહોળી જગા, યોગાન	આવણુ=આવાનુ, ખોરાક	શકાય નહિ
તરતા=પાણી ઉપર રહેતા	સાથ=સાથે	સરજી=પેદા કરી
મદ્દી=મા	કળા=હીકમત, યુક્તિ	સરજનદાર=પેદા કરનાર,
આખડી=આખ	કળી શકાય નહિ=સમજી	પરમેશ્વર

પરમેશ્વરની મોટાઈ.

સમજીતી-જગતના બનાવનાર પરમેશ્વરે આ દુનિયામા ધણીજ સારી બનાવટ કરી છે તેણે આ દુનિયામા નાના મોટા એમ ધણી જાતના જીવો બનાવ્યા છે (૧) તરેહવાગ જગના ખીજતા ફૂલો, ગાયન ગાતા પક્ષીઓ, અને સારા રંગવડે શોભતા જાડના પાદડા, તેજા પક્ષીની પાખો તેજો બનાવ્યા છે (૨) પરમેશ્વરે મોટા મોટા પહાડો, નદી, પહાડમાથી જવા આવવાના રસ્તા, શહેર અને જગલના રસ્તા વગેરેની આવી શોભિતી બનાવટ બનાવી છે (૩) શિઆળામા ઠંડો પવન સારી ઠંડક આપે છે અને ઉનાળામા સુરજનો તાપ નક્કી થણે છે (૪) ચોમાસાની ઋતુમા વરસાદ વરસે છે, જાડો પર ફળો લટકતા દેખાય છે, અને મોરનો મીઠો અવાજ સંભળાય છે (૫) અજવાળીઆમા ચંદ્રનું અજવાળું આનંદ આપે છે અને અધારીઆમા તારાના પ્રકાશનો રંગ શોભિતો દેખાય છે (૬) રમવાને અને મોજ મોગવવાને માટે મોટા મેદાનો બનાવ્યા છે, વળી પાણીમાના વેલા અને તેના પાદડા કેવા તરે છે ! (૭) હે પરમેશ્વર, તે જોવાને માટે આખ આપી છે, સાંભળવાને માટે કાન આપ્યા છે, અને જોલવાને માટે હલ આપી એ સારું કર્યું છે (૮) વળી દાત આપ્યા તેની સાથે ખોરાક આપીને બહુ ઉપકાર કર્યો છે, હે ! પેદા કરનાર પરમેશ્વર તે જીવિત કરી છે તે સમજી શકાય તેમ નથી. (૯) સાર-પરમેશ્વરે માણસ જાતના સુખને માટે દુનિયામા બધી વસ્તુઓ

બનાવી છે, તેનો પાડ વાળવા દરેગજ તેની લક્ષિત કરવી.

પાઠ ઉપ.	ધરી=પહેરી	પુવારા=પાણી ઉચું
વિશાળ=મોટા ડાળા	રહોય=શોભે	ઉરાડવા માટે બના-
પાખડા ખૂન ફેલાએલો	કાપલ=કાળા રંગનું	વેલો ઘાટ
હોય એવો	મધુર રાગનું પક્ષી	નવરંગ-નરેડ તરેહના
છજેલ=ઠવાઈ રહેલી	કુલોલ=મળ, ખુશી	રંગ
તંબુ=કપડાનું ધર	તીનર=તીણા રાગનું પક્ષી	અપાર=વધુનું
તાડ=સાથી ઉચું ઝાડ	વિશેષ=વધારે	મોર=આમાના ફૂલ
કેળ=કેળાનું ઝાડ	બેથ=સરસ, સારી રીતે	કોર=પામળ
પલ્લવ=પાદડા	કેસુડો=ખાખરાના ફૂલનો	ચાંદની=ચંદ્રમાનું અ-
વનરપતિ=ઝાડ, છોડ	ઘોળીને=ફલાવી હલાવીને	જગ્યાનું
વેલા વગેરે	મેળવીને	

પાનખર ઝડતુ (વસત ઝડતુ)

સમજાતી મોટા વડના ઝાડ પર પથરાએલા વેલા તે જાણે તથા ઉભો કર્યો હોયતી ! એવું દેખાય છે તથા પર જેમ ધન, વાવટા ફરફટા હોય તેમ, કેળ, નાળિયેરી અને તાડના ઝાડ ધન ને વાવટા જેવા જણાય છે (૧) ઝાડના પીળા અને પાકા પાદડા હોય તે ખરીને જમીન પર પડે છે, પછી ઝાડને નવા પાદડા આવે છે તેથી ઝાડ શોભિતા દેખાય છે (૨) વસત ઝડતુમાં જુના પાદડા પાકા થવાથી ખરી પડે છે અને તેને ખદલે નવા પાદડા ફૂટી નીકળે છે કાપલ મધુર શબ્દ બોલે છે, તીનર, કજુતર અને ખીજ ધણા પક્ષીઓ સારા રાગથી ગાય છે, અને સારી રીતે નાચે છે (૩) લોહા કેસુડના ફૂલનો કેસુડો રંગ ઘોળીને હોળી રમે છે, એટલે રંગની એક ખીજ પર પીચકારી મારે છે, ખાગમાં પુવારા ઉરાડે છે અને ખજારો તથા ચોકમાં

પાણી જાંટે છે મનકમ કે પાણીનો છટકાવ કરે છે. (૪) લમચાઓ
શું શું અવાજ કરે છે અને ઝાડો પર લણા તરેહવાર રંગો દેખાય
છે, આખા ઉપર મોર આવવાથી તે શોભે છે, અને ચોતરફ આદની
શોભી રહી છે (૫) માણુઓ લહેજતથી ખુશીથી શીખડ ખાય છે
અને હક પાણી પીએ છે પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફના પવનથી
શરીર સુખી રહે છે (કારણ પશ્ચિમ અને દક્ષિણમાં દરીઓ હોવાથી
પવન હડો આવે છે)

પાઠ ૩૬.	આથમે છે તે	રહેતા જોણી તરફ
ટેકગે=નાનો કુમર	ઉત્તર દિશા=પૂર્વ દિશા	જમણો હાથ આવે તે.
પડછાયો=ઓળા	તરફ મો કરી ઉભા	ધ્રુવનો તારો=ઉત્તર
ઓળો=પડછાયો	રહેતા જોણી મમ ડાબો	દિશામાં આકાશમાં જે
પીડ=વાસો	હાથ આવે તે	તારો એકની એકજ
ઉગામણી=પૂર્વ	દક્ષિણ દિશા=પૂર્વ દિશા	જગાએ ઝીણો ભમતો
પશ્ચિમ=આથમણી,	તરફ મો કરી ઉભા	દેખાય છે તે
મુરજ જે દિશામાં		

સવાલ—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી ? પડ-
છાયો મુરજથી કઈ દિશામાં હોય ? લાખામાં લાખો અને ટુકામાં
ટુકો પડછાયો ક્યારે હોય ? ઉત્તર દિશા શી રીતે જાણવી ?
હલોડે દિશાઓ શા ઉપરથી જાણી શકાય ? રાત્રે દિશા શા ઉપરથી
જાણી શકાય ? સામાસામી દિશાઓ જાણવો

પાઠ ૩૭.	મથાળે=ટોચે	ધંચ=તરુ, સવાકા જે
મેસતુ વરસ=ગરતક	પુટ=પાર ધંચ, અધો	ટલી જગા
સુદ ૧	મજ	મ યમા=વચમા
દાંડી=પખાની હાથમાં	લંબીધ=તાખાપણુ	પગથીલું=નાની ઓસરી
પડડવાની લાકડી	પહોળાધ=પહોળાપણુ	ઘોર=ધુવેરીઆ
ખાપ=લગતર		કરા=ભીત, દીવાલ

સવાલ—નકશામાં ઉત્તર દિશા ક્યાં હોય છે ? ઉત્તરની સામેની કઈ દિશા ? પૂર્વ ને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી ? નિશાનને નકશો શી રીતે કાઢવો ?

પાઠ ૩૮.	નિશાન=એધાણુ	તે જગ્યા
ધોરી=સરિયામ	સમજ=સમજણુ, જ્ઞાન	જોયર=ગાયોને ચરવાની
આગગાડી=ચરાળથી	ખેતર=અનાજ પાકે છે	જમીન
આછતી ખાડી		

સવાલ—રસ્તો બતાવવાને ખેવડી લીટી શા માટે દોરવી ? નદી કેશ્વરી તરફ વહે ?

પાઠ ૩૯.	જગ્યામાં	પાર=કાંઠો, કિનારો
જગ્યામાં=ઉજાડ જગ્યામાં	ઢાળ=ઢોળાવ	પાળ=કારણુ
ગામી	દહેર=દેવળ	ડાગર=ભાત
પોપડો=દોરને ચરવાની	કાંટે=કિનારે	મસ=ધણુ
જગ્યા, ચરો, ખીડ	જાડુ=કાઠાપરની ખેડવા	પશાન=ઉત્તર અને પૂર્વ
આખાવાડી=આખાનાકાંડ	લામક જગ્યા	દિશા વચ્ચેનો ખુણો
મણા હોય એવી વાડી	વહેણુ=રેસો	નજરે પડ્યા=દેખાયા
નિયાણુમાં=ઢળતી	ચાલાક=ચતુર	સુખમ=સહેલુ

સવાલ—પવન કઈ દિશા તરફ વાતો હતો તે શા ઉપરથી કહ્યું ? ટાંઠો પવન સામવાતુ કારણ શું ? તળાવ કાને કહેવું ? નગને કેટલા કાંઠા હોય અને તે ક્યા ક્યા ? જમણો અને ડાબો કાંઠો શી રીતે જણી શકાય ? નદી શા કામમાં આવે ? ખુણા કેટલા છે અને તે ક્યા ક્યા ? કઈ કઈ દિશાઓની વચ્ચે ખુણા હોય નહિ ?

પાઠ ૪૦.	ગમ્મુ=ગોઠ્યું	મકાન
વાળુ=રાતનું જમવાનું	ચોરો=સરકારી ઉતારાનું	મુખી=પટેલ, મામતો

ઉપરી	ખેડુત પાસેથી સરકારી	દુડી=રૂપીઆ મળવાનો
ગંધ=ખરાબ વાસ	માગના રૂપીઆ લઇ	કાગળ, મનીઓર્ડર
બદોબરત=ગોઠવણ	એકઠા કર્યા હોય તે	માસ્તર સાહેબ=પોરટ
દવાલદાર=પટેલના	તલાટી=ગામની વસુ-	માસ્તર
તાબાનો સિપાઈ	લાત ઉધરાવનાર	ટપાલી=કાગળ વહેનાર
મામલતફાર=તાલુકાનો	રાસણીઓ=વરતણીઓ	ગેરફાજર=ફાજર નહિ તે
ઉપરી અમલદાર,	તાલુકો=ઘણા ગામ	માદો=બિમાર
પટેલ તવાટીનો ઉપરી	મળીને થયેનો તે	દાકતર=અ શ્રેણ દવા
ભગણુ=પટેલ તલાટીએ	તાલુકો=મુખ્ય ફર્ચરીએ	જાણનાર

ગવાલ—ચોરો એટલે શુ ? મુખી, તલાટી, પોરટ માસ્તર એ દરેકના કામ સમજાવો

પાઠ ૪૨.	કરવા તથા મોઢુ	ઝાડીતે=ઝપડીતે
સોનેરી=સોનાના રંગ	ધોવુ તે	ખાગક=ખાવાની ચીજો
જેવો, પીજો	ધ ધો=રોજગાર, વેપાર	તાજી=નરતની
અંગારા=સળગના	ખેડુત=ખેતીનું કામ	લહેંગ=સપાટા
કાચલા	કરનાર	જન=માણસ
ચળકતો=ઝળકતો	દળ=જમીન ખેડવાનું	નમતા=આથમતો
દાતણપાણી=દાત સાફ	ઓળર	ધોધાટ=અવાજ

સવાલ—સુરજ ઊગતા પહેલા પૂર્વ દિશામા વાદળ અને વાદળાની કોરો કેવી જણાય છે ? અજવાળુ શેમાથી આવે છે ? સવાર થઇ શાથી જણાય છે ? સવારમા માણસ, પશુ, પક્ષી શું કરે છે ? છોકરાઓએ પાઠ ક્યારે કરવો જોઈએ ? સાજ પડી ક્યારે કહેવાય ? સુરજ ઊગતા પહેલા અને આથમ્યા પછી થોડું અજવાળું રહે છે તેને શું કહે છે ? (જ ઝળઝળાઉ) સાજના દેખાવની વાત કહો

પાઠ ૪૨.

વાતો=કુ કાતો
જેરથી=જડપથી
હરી જાય છે=હડી પડી
જાય છે
ટિટિટ=નાખલ થવાની
ચિટ્ટી

ગુંગળાઈ=મુળઈ
ઝપાટો=સપાટો
તોફાન=પવનનું બહુ
જેરથી વાવું તે
ઉથડી=ગમડી, ફેર ઝાઈ
મૂળમાથી=જડમાથી
ભગવાડ=થેટા બકરા

ચરાવનાર
ધસડી=ખેચી
ધાન્ય=અનાજ
વહાણો=મોટી હોડીઓ
અકળામણુ=ગભરામણુ
વાદળા=વરાળનો જથો

સવાલ—હવા ક્યાં ક્યા હોય છે ? બધેજ હવા છે એ સાબિત કરી બતાવો હવાની જરૂર કોને કોને છે ? હવા ન હોય તો શું થાય ? પવન એટલે શું ? હવા ને પવનમા શો ફેર છે ? પવનનું તોફાન ક્યારે થાય ? પવનથી થતા કામદા ગેરકામદા ગણાવો

સાર—આપણે હવા વગર જીવી શકીએ નહિ, માટે દયાળુ પરમેશ્વરે તે બધે ઠેકાણે ભરી રાખી છે

પાઠ ૪૩.

કકડા=કુકડા
દુ ખ=નીટ મણા
ચુરો=ચુકો
કણુ=રંગકણુ
છુટા=જુદા
અક્ષરો=હરફો, દરકતો
પીગળતો=રસ થતો

નિર્ધ્ય=દયા વગરનો
કહેણુ=સખત
ગાગડો=ગદ્દો
ઝાખો=ચળકાટ વગરનો
કોલ=કેલ
કહેણી=કહેતી, કહેવત
જન્મ=મેદાસ
હરીઓ=સાગર, સમુદ્ર

તળીડ=તીચેનો ભાગ
જતુ=ઝીણા જવડા
વેહ=જિદ, કાણા
થર=પડ
ચાચવો=જમીન ખોદ-
વાનું ઓળર, તીકમ
હકીકત=વાત

સવાલ—ચાકનો કેમ સહેલાઈથી ભુકો થઈ શકે છે ? ચાક પોચો છે તેથી શા શા ઉપયોગમા આવે છે ? ચાકને બદ્દીમા નાખે તો શું બને છે ? ચુનો શું કામમાં આવે ? ચાક પાણીમા ઓળગે કે

નહિ ? પાણીમાં ઓગળે એવા પદાર્થના નામ દો. જે પદાર્થ પાણીમાં ઓગળી જાય તે કેવા પદાર્થ કહેવાય ? જ દ્રાવ્ય ન ઓગળે તે કેવા કહેવાય ? જ અદ્રાવ્ય ચાકમા કયો ગુણ છે કે જેથી તે પાણી ચૂસે છે ? જ હિદ્રાળુ ખીજ કયા કયા પદાર્થો પાણી ચૂસે છે ? હિદ્રાળુ પદાર્થના નામ દો ચાક દેવતામાં પીગળી જાય છે કે નહિ ? દેવતામાં ન પીગળે એવા પદાર્થના નામ દો ઓગળતુ અને પીગળતુ એમાં ફેર શું ? ચાકને ભોંયપર પછાડીએ તો શું થાય ? ચાકમા કયો ગુણ છે કે જેથી તેને પછાડવાથી ભાગી જાય છે ? જ ખરડ ખરડ ગુણગ્રાણી ચીજોના નામ દો ચાક શી રીતે ખને છે ? જે પદાર્થો જમીનમાંથી નીકળે તે કેવા પદાર્થ કહેવાય ? જ ખનીજ. ખનીજ પદાર્થના નામ દો ચાકનો ઉપયોગ કહો

પાઠ ૪૪.	ગાળીને=રસ કરીને	ખાઝેલા=વળગેલા
ટીપે છે=ધડે છે	કાતર=કાપવાનું ઓગર	ખાટી=ખટાસવાળી
પતરા=ધાતુને ટીપીને	ચળુ=ચિરોધ	ઝેરી=ઝેરવાળો
અથવા રસ કરીને લાખા	નાળચા=નળી	સિક્કા=ચલણી નાણું
ચોડા ખનાવે છે તે	કથરોટ=મોટી માળી	ટકશાળ=સિક્કા પાડવાની જગા

સવાલ—તાપ્તા પિત્તળના વાસણ ખનાવનાર તથા વેચનારને શું કહે છે ? સુચાર, લુહાર, કુલાર, રોના ધાટ ખનાવે છે ? તાણું કયાથી નીકળે ? એ કેવો પદાર્થ કહેવાય ? તાપ્તાના ગુણ કહો. તાપ્તાના કયા કયા વાસણો ખને છે ? તમારા ઘરમાં તાપ્તાના જે જે વાસણ હોય તે ગણાવો. તાપ્તાના કાટને શું કહે છે ? તેનો રંગ કેવો હોય છે ? તે ખાધામાં આવે તો શું થાય ? તાપ્તા પર કાટ શી શી રીતે ચડે છે ? તાપ્તાના વાસણ પર કાટ ન ચડે માટે શું કરે છે ? કલાખનો રંગ કેવો હોય છે ? તાપ્તાના કયા સિક્કા ખને છે ?

ટંકસાળ એટલે શુ ? તાગાનો ઉપયોગ કઇ કઇ ધાતુ બનાવવામા આવે છે ?

પાઠ ૪૫.	ઓમળીને=રસ થઈને	વાસણુ, ચંણુ
ખાણુ=જમીનમાંથી ધાતુ	મગ્નગર=મડવા, જોના	કાટ=કીટ
વગેરે કાઢવા માટે	વડે ખારણુ ઉધડે	કલાઈ=ગ્રાંખા સફેદ
ઘોટેલો ખાડો	દેવાય તે	રંમની=ધાતુ
ધનામ=ખુશ થઈ આ-	તાસકો=ઢાકણા	માજેલા=ધમીને સાફ
પડુ તે, ભેટ	પવાલી=લાણુ પીપ	કરેલા
મેળવણી=મેળ	શિરોઈ=સાકડા, મોઢાનુ	સરતું=સોધું

સવાલ—ધાતુમા કયા કયા ગુણ હોય છે ? ધાતુઓ કયાથી નીકળે છે ? ધાતુ એ કેવો પદાર્થ કહેવાય ? પિત્તળ શી રીતે બનાવે ? પિત્તળનો રંગ કેવો હોય છે ? જસતનો રંગ કેવો હોય છે ? તાણુ તે પિત્તળ એમા કંઈલુ કાણુ ? શા માટે પિત્તળ વધારે કંઈલુ ? પિત્તળનુ શુ શુ બને છે ? તમારા ઘરમા પિત્તળના વાસણુ હોય તેના નામ દો પિત્તળ ઉપર કાઢ ચડે છે કે નહિ ? પિત્તળના વાસણુને કલાઈ કરાવવાનુ કારણુ શુ ? તાણુ અને પિત્તળ એમા જલદી કાણુ કટાય ? ગાણુ કયુ વહેલુ પડે ? તાળા અને પિત્તળનો શેરનો ભાવ શુ હશે ?

પાઠ ૪૬.	મુળીઆ=મૂળ	મોથ=સુગંધીદાર ધાસ
ધાસનુ બગર=ધાસની	ધાર=અણી	ખુજલી=ખંજવાળવાથી
પીઠ	દાલ=દરલ	ફાલ્લી ચાય તે
ચરો=પોપડા, ધાસ	ઝીઝવો=એક જાતનુ ધાસ	ધુપેલ=માથામા ધાલ-
છેમવાની જગા, પીઠ	ચરાઉ=ચરનારા	વાનુ તેલ
કુમળુ=નરમ	મંજુ=ધાસના ઢગલા	અતાર=સુગંધીદાર
છાવામા=ઢાંકવામાં	મડી=ગાડ	વંરતુનો કસ
વણીને=વળ દઈને	સુગંધ=સારી વાસ	દરો=એક જાતનુ ધાસ,
		ધરો

જૂઝ=મૂળ	પાખડી	સાદી=ચટાઇ
ફરી ફરીને=વારે વારે	સુવાળી=લીસી	પડા=કુટી
ઉપલાખે=ઉપગના	વાસ=સોડમ	કુટીને=છુટીને
ભામમા	સુપડા=ઝાડકવાને વાસની	મૂંજ=સરકટની પાદડીને
વાટ=રસ્તો	ચીપ કે ધાસનું	પલાળી કુરેલી તે
ચમરી=ઠોડ ઉપરની	ખનાવેલુ ઓગર	ખાટલા=દોળીઆ

સવાસ—જે ખેતગમા દાલ જીગે તે ખેતર શા કારણથી નડામુ થઇ ગય છે ? દાખના મુળીઆ કેવા હોય ? પાદડીની કોર કેવી હોય છે ? કુમળુ દાલ શુ કામમા આવે છે ? પાકટ થયા પછી શુ કામમા આવે છે ? દાલ શુ કામમા આવે છે ? ઝીઝવો શુ કામમા આવે છે ને કયા જીગે છે ? એના મુળીઆપર શુ થાય છે ? એ ગડીને શુ કહે છે ? મોથ શા શા કામમા આવે છે ? ઝીણી ઝીણી મોથ જેવી પાદડીનાળુ જળ જેવુ કયુ ધાસ થાય છે ? દરો કાઢી નાખના છતા ફરીથી કેમ જાગી નીકળે છે ? સરકટ કયા થાય ? સરકટ જનારના ખાધામા આવે છે કે નહિ ? નહિ આવવાનુ કારણ શુ ? સરકટની સળીઓ મુકાયા પછી શા શા કામમા આવે છે ? એની પાદડીને કુટીને પલાળે છે તેને શુ કહે છે ? મૂંજ શા કામમા આવે છે ? કયા કયા ધાસ ખાટલા ભરવાના કામમા આવે છે ?

પાડ ઠડ.	પેર=પેરોડ	કચરો
વાવવા=રોપવા	ગુઝો=ગુચળુ, જથો	પૂરીને=નાખીને
સાડા=જીનાર વગેરેનો	નજર કરો=યાન આપો	બીલ=મગમા રહેનાર
લામો દોડો	ખી=ખીઆ	જાત
પરાળ=ભાતનુ ધાસ	ખાતર=વાસ, છાણુ	નાગલી=ત્રાવટો
માક=મડી	વગેરે કાઢી ગએલો	સામે=એક જાતના
સળ ગ=આખી		ધાસનુ ખી

થેક=ચીકા કે કુ ગળાના	કરેલા રોટલા	સાડો
મૂળતી માંડો	અસલી=એક જાતનું	રાતડીઓ=રાતી જુવાર
હેબરા=મીઠું મરચુ	ધાસ	ખીડ=વાસ જિભવાની
નાખીજુવારખાજરીના	કડખ=જુવારનો સુકો	જમીન, ચરો

સવાલ—ખાજરી, જુવાર અને ડાગરના છોડનો ધાસની સાથે મુકાબલો કરો આપણે અનાજ ખાઈએ છીએ તે શુ છે ? ધાસનું બી નાનું અને અનાજનું મોટું હોવાનું કારણ શુ ? મહીકાંડો કયા આવ્યો ? મહીકાંડાના બીલ લોક કયું કયું અનાજ ખાય છે ?

પાઠ ૪૮.	આળસુ=સુરત	તાત=આપ
સખત=અડુ	સડ=હળમાની વચમાનો	નીપજાવે=પકવે
એક સામડું=સાથે લાગુ	લાખો સોટો, અહાલ	અન્ન=અનાજ
બાણુ=સુરજ	ચાસ=ખેતરમાં હળે કરી	ધરે=પહેરે
દાણો=જુવાર અડદ વગેરે	પાડેલા આડા ઉભા	સહે=ખમે, વેડે
કોદ=દોર બાધવાની જગા	લિસોટા	ભૂંટ=જખરો
નીફ ધુ=નાખુ ધુ	હળપુણી=હળમાં લોઢાની	ઉત્તમ=સૌથી સારી
દાસ=દહીંમાં પાણી નાખી	કાચ હોય તે	પર=પારકા
વલોવી બનાવે છે તે	ધુસરી=અળદની ખાધે	ઉપકારી=આભારી
કોવત=જેર	રહે છે તે લાકડું	દીએ=આપે
ચવડુ=હળના નીચેના	છડો=હળને છેડે પકડ-	શીખ=શિખાતણુ
ભાગમાનુ કોશની સાથેનું	વાને ખીલી જેવું હોય	ખ ત=કાળજી
અણીવાળું લાકડું	હોય છે તે, હલેડી	

જમતનો તાત મણુપ એટલે જેવી રીતે આપ છોકરાનું પોષણ કરે છે તેવીજ રીતે ખેડૂત ધાન્ય ઉપજાવી આખા જગતનું પોષણ કરે છે. ખેતીને ઉત્તમ કહેવાનું કારણ એ કે એ ધંધો સ્વતંત્ર

છે, તે અનાજ જેવી છાપાને ઘણી કામગીરી વચ્ચે નીપજે છે.

હળની હડીકત—હળના મુખ્ય બે ભાગ છે, હળના પાછલા ભાગને તુડ અને આગલા ભાગને સેડ કહે છે સેડની લંબાઈ ૧૦ ફુટ અને તુડની લંબાઈ ૪ ફુટ હોય છે. તુડ વચ્ચેથી જાડ, નીચેથી અણીદાર, અને ઉપરથી પાતળું હોય છે જાડ ભાગમાં સેડનો છોડા ધાલે છે તુડમાં હળપુણી, ચવડ અને કસવાળો હોય છે, હળપુણી લોઢાની હોય છે, ને તે નીચેને છોડે ચવડાની ઉપર રહે છે ચવડ પશુ અણીદાર ને ત્રણ પાસાવાળું હોય છે સેડને ખીજે છોડે ખીલો હોય છે, તેને સગન (સબધીઓ) કહે છે, તેને ધુસરૂં બાધે છે ધુસરૂં બળદની બાધ પર મૂકે છે, ધુસરૂં બળદની બાધથી ખસી ન જાય માટે ધુસરાને બને છેડે લાકડાની સમોલ હોય છે તે બળદની ડોકિ જોતરથી બાધે છે હળપુણી જલદી ધસાર્ધ કે ભાગી ન જાય માટે લોઢાની કરે છે તુડના ઉપરના ભાગમાં મુઠીમાં આવે એવો લાકડાનો ગોળ કકડો બેસાડેલો હોય તેને છોડા કહે છે હળ હાકતી વખત ખેડત છડ પર ભાર દે છે તેથી હળપુણી ભોયમાં ઉતરે છે, એથી જમીન ખોદાઈને પોચી થાય છે ને ચાસ પડે છે

સવાલ—હળનું ડોઠખ પાડી તેના દરેક ભાગપર નામ લખો હળના દરેક ભાગોનો ઉપયોગ સમજાવો

ખેડત વિષ

સમજુતી—અરે ! ખેતી કરનાર, તુ ખરેખર જમીનો બાપ મણાયો છે કારણ કે તુ ખેતી કરે છે, તેથી બધા પ્રાણીને ખોરાક મળે છે આ આખી દુનિયાનું પોષણ કરનાર પણ તું જ જણાય છે. (૧) તું કપાસ, રૂંજ, ફૂલ, ધાસ અને અનાજ પકવે છે, તોજ બધા પ્રાણીઓ અનાજ ખાય છે અને માણસો ખુશીથી કપડાં પહેરે છે.

(૨) તું વરસાદ ને તડકા વેડે છે અને વળી ધણી મહેનત કરે છે તેથી તુ સરીરે જખરો બને છે, અને હંમેશા સતોષથી ફરે છે એટલે સતોષી રહે છે. (૩) ખેતી નક્કી સૌથી સારી છે, વળી તે પારખના પર ઉપકાર કરનારી છે, તુ કાળજીથી ખેતી કરે છે અને જમતને સારી શિખામણ આપે છે, કે તમે સારી પેડે મહેનત કરશો તો જખરા, સતોષી અને પારકાનું બહુ કરનારા થશો. (૪) કહેવત છે કે “ઉત્તમ ખેતી, મધ્યમ વ્યાપાર, નફરત નોકરી, નિદાન બીખ, એટલું ન આવડે તો દલાલી શીખ”

પાઠ ૪૯.	ધર=કુમળા છોડ	છોડા=ફાંતરા
પાળ=કોરણ	લીલવો=ખમવો	
લીલાછમ=ધણાંજ લીલાં	ભરડીને=બચરડીને	

સવાલ—ડામર શી રીતે વાવે છે ? ધર એટલે શું ? ડામર ક્યારડામાં શા માટે રોપે ? ડામરના છોડ પાકે ત્યારે કેવા રમના થાય છે ? ડામર પાક્યા પછી શું શું કરે ત્યારે ચોખા થાય ?

પાઠ ૫૦.	વે ત=બિલ્લસ	કુઝર=શુડ
કાલુ=સોરડીનો રસ	આખ=કળી	શિયાળવા=શિયાળ
કાઠવાનો સાચો	પીત=પાણીથી થતું જે	સબાળ=તપાસ
પડછા=પાવરા, ચમરી	કરસણુ સાક વગેરે	પાકટ=પાકી
રસ=કસ	તરકારી=સાક	તાવડા=મોટા પેણા
સંબંધી=વિષે, ખાખત	માસ=મહીના	હારી=પડ
પેસ=ખેડેલી		

સવાલ—સોરડી શી રીતે રોપે છે ? સોરડીની આંખ બતાવો. કાલુ એટલે શું ? કાલુ શું બનાવે છે ? સોરડીમાંથી રસ શી રીતે કાઢે છે ? રસનો જાળ શી રીતે બનાવે છે ?

મધમાખી.

સમજીતી-હે । મધમાખી તુ મહેનતુ છે, અને વળી કારીગરીની નિશાળ છે, (કારીગરીની નિશાળ કહેવાનું કારણ એ કે મધપુડાના ખાના જેવી કારીગરી માણસથી પણ બેરાબર થઈ શકે નહિ) મનને મોઢ પમાડે એવો મધપુડો બનાવે છે, અને તરતજ તેમા રસ મૂકે છે (૧) મીઠું મધ ચૂસી લઇને તું મીઠુ બનાવે છે, તેથી મધ અને મીઠુથી ધણા કામ થાય છે અને તે ધણોજ ફાયદો કરે છે (૨) તુ નાનું સરખું જીવડું છે, પણ મોટું ઉપયોગી કામ કરતુ જણાય છે વળી તુ ડાહી ને ચોકખી દેખાય છે, તેથી તારૂં જોઇને બધા ડાહ્યા માણસો આગસ છોડી દે છે (૩) કીડી, કરોળીઆ, અને મકાડા વગેરે જે મહેનતુ જીવડાં કહેવાય છે, તેમા પણ તુ જ વખણાય છે મતલબ કે એ બધા જીવડાં કરતા તું વધારે મહેનત કરે છે (૪)

સાર—માણસે ઉલ્લોગી અને હુમરી ચતુ

પાઠ ૫૧.	ભાવ=હોસ	નકામો=ફોગટ
તકરાર=વઢવાડ, રકઝક	સારા=સાગ	હિસાબ=ગણતરી
વઢવા=સઢરા	લોટ=આટો, રોટલી	ઉપયોગના=જરૂરના
ધીમા=શાત	કરરા બાધેલો લોટ	પૈસાદાર=પૈસાવાળા
જિજ્ઞો=સફેદ	જેર=શક્તિ	

સવાલ—માદા અને દાત વગરના માણસને કયો ખોરાક વધારે ઉપયોગી ? તેનું કારણ શું ? જ્ઞાત શી રીતે બનાવે છે ? રોટલી સેતી બનાવે છે ? ખઉની રોટલી શી રીતે બનાવે છે ? ગરીબ માણસો ખઉ કેમ ખાતા નથી ?

પાઠ ૫૨.

મધપુડા=મધમાખીએ

બનાવેલો પુડા

લટકતો=ટિ ગાતો

વાધરી=સિકારી

કામગો=બિનનુ હુમકે

ધુણી=ધુમાતો દેવતા,

સળમતા જાણુ વગેરે

ધરઆર વગરના=રખડતા

પારકો=પરાયો, બીજનો

ચીજ=વસ્તુ

ધજા=મરજી

નર=પુરુષ

જખુણાવાળા=જખુણાના

આકારના

જમ=જિ દગાની

રક્ષણુ=અચાવ

ડંખ=ચટકો

પેસવા=દાખલ થવા

દયા=રહેમ

,કવિતાના અર્થ.

હુતર=કસબ, કારીગરી

નિશાળ=ડેકાણું

મનોહર=મોહ પમાડનાર

રચે=અનાવે

તટકાળ=તરત

ચૂની=શૌથી

સરે=થાય

ગુણુ=કાપડો, લાભ

તમામ=અધુ

તજે=છોડી દે

ઉઘોગી=મહેનતુ

પ કાય=વખણાય

સવાલ—મધપુડા કોણુ બાધે છે અને તે ક્યા ક્યા બાધે છે ? મધ ક્યાથી લાવે છે ? મીણુ શેમાથી બનાવે છે ? મધપુડામા કેટલી જાતની માખીઓ હોય છે અને તે કઇ કઇ ? રાણીનુ કામ શું છે ? મધપુડાના ખાના કેટલા ખુણાવાળા હોય છે ? ખાના કેટલી જાતના હોય છે ? ઈંડા ક્યા ખાનામા મૂકે છે ? અને તે કોણુ મૂકે છે ? મોટા ખાનામા ક્યા ઈંડા મૂકવામા આવે છે ? રાણી અને કામ કરનારી માખીમા શો ફેર હોય છે ? કામ કરનારી માખીઓ શુ શું કામ કરે છે ? નર અને માખીમા શો ફેર હોય છે ? નરને મારી નાખવાનુ કારણુ શુ ? મધ અને મીણુનો ઉપયોગ કહો. મધમાખી પરથી આપણે શુ શિખામણુ લેવી ?

પાઠ ૫૩.

સેખ=મુસલમાની એક

જાત

જાતક=પાણીવાળીજગામા

રહેનાર પક્ષી

પીછ=પીછા

ચીકટ=ચિકાશ

બિજાતુ=પલંગતું

નખણુ=કમજોર

જોડાએલા=સંધાએલાં	જાળવે=સાચવે, સંભાળે	માજર=કસમી
દાદ=મેવડા દાંત	ઢાકી=છુપાવી	દીપે છે=શોભે છે
અણીદાર=તીણા	બીકણુ=બીએ એવો	ખોતરવાની=ખોદવાની
મળા જાય છે=આખુ	ધસીને દોડે છે=મંડો	વહાણું વાય=સવાર થાય
ઉતરી દે છે	કરે છે	

સવાલ—ખતક કેરી જમામા રહે છે ? ખતકનું શરીર કેમ બિંબતુ નથી ? ખતક શું ખાય છે ? ખતકની ચાચ કેવી હોય છે ? ખતકને પાપ છે ત્યારે કેમ બ્રિડી શકતી નથી ? ખતકને કેટલા પગ હોય છે ? દરેક પગે કેટલા આમળા હોય અને ક્યા હોય છે ? આપણે પાણીપર ચાલી શકતા નથી અને ખતક શા માટે ચાલી શકે છે ? ખતક ખોરાકના કકડા કેમ કરી શકતી નથી ? મરઘા અને ખતકની ચાચમા ફર શું ? મરઘા પાણીપર કેમ ચાલી શકતા નથી ? મરઘી છે કે મરઘો તે શી રીતે ઓળખી શકાય ? મરઘા શા માટે પાળતા હશે ? મરઘા કોણુ પાળે છે ? મરઘો ક્યારે ક્યારે બોલે છે ને શું બોલે છે ?

સાર—મરઘો બોલે છે તે પરથી સવાગ ને બપોર સમજાય છે

પાઠ ૫૪.	માળો=પક્ષીનું ઘર	રઝળીને=રખડીને
કાપરી=કાપરચીતરી	ખુણેખોચરે=ખુણામા	કાયદો=ગુણુ
ર=કપાસમાથી કપાસીઆ	દરેક દરેક=દરેક વખતે	વીણીવીણીને=શોધી
કાદી લીધા પત્રી ને	બુરા=આસમાની	શોધીને
રહે છે તે	ટપકા=ઘટ	ભો=બીક, ડર
તણખલા=તરણા	લગી=સુધી	

સવાલ—ચકલીના શરીરના જાગ મણાવો ચકલીની ચાચ કેવી હોય છે ? ચકલી કેવા રંગની હોય છે ? ચકલીને એક એક પગે કેટલાં આમળા હોય છે અને તે કેવી રીતે હોય છે ? ચકલી ક્યા

રહે છે ? માળા શેના બનાવે છે ? ચકલી વરસમાં કેટલીવાર ઇંડાં મૂકે છે ?
 બચ્ચાને ક્યા સુધી ખવડાવે છે ? ચકલી શુ શુ ખાય છે ? ચકલી
 દરેક દેરે કેટકેટલા ઇંડાં મૂકે છે ? ઇંડાનો રંગ કેવો હોય છે ? ચકલી
 ખેડુતને શો ફાયદો કરે છે અને તે કેવી રીતે ? ચકલીને કોની કોની
 બીક હોય છે ? ચકલી ને ચકલો ઓળખવાની નિશાની શુ ?

ખાંડ પપ.	ચપટા=ખેઠેલા	લલુ ચાહનાર
દેખાવ=શેઠા	બુસું=થુલુ	ધણી=માલીક
ગરદન=ત્રોચી	દાણુ=અનાજ	મીતિ=હેત, ખાર
કેશવાળી=ઘોડાની ગરદન	મજલ=મુસાફરી, અ તર	શરત=હોડ, હારજીત
પરના વાળ	પાણીદાર=જોરવાળી,	ટદી=કામડાની વાડ
નક્કર=સગીન	ઝડપથી દોડનાર	કુદાવે=ફલગ મરાવે
સપાટ=સરખી	અરબી=અરબસ્તાની	જીન=ચામડાનું પસાણું
લગામ=દોર	નીમકહલાલ=ખાય તેનું	સવારી કરે છે=મુસાફરી
તીલા=ધારવાળા	લલુ કરનાર, ધણીનું	કરે છે

સવાલ—ઘોડાની ગરદન પરના વાળને શુ કહે છે ? કેશવાળી
 કોને કોને હોય છે ? ઘોડો સપાટ જમીનપર સપાટાળ ધ દોડી સફવાનું
 કારણ શુ ? એના કાન કેવા હોય છે ? લગામ ક્યા ધામે છે ?
 ક્યા દાન વડે ખોરાક કાપે અને ક્યા વડે ચાવે છે ? ઘોડો શુ શુ
 ખાય છે ? નાળ શા માટે જડાવે છે ? ઘોડાનો રંગ કેવો કેવો હોય છે ?
 ઘોડાની કઈ કઈ જાતો છે ? ઘોડામાં ક્યા ગુણ છે ? ઘોડો શા શા
 ઉપયોગમાં આવે છે ? ઘોડો કેટલા વરસ સુધી જીવી શકે ને ?

ખાંડ પડ.	ખરી=જનાવરના પખવા	ઝમખો=જપે
શેઠ=સાલુકાર	તળીઆનું હોડકું	ખોખારે=દણુદણુ
નાળખંધ=નાળ જડનાર	દેર=તફાવત	બૂકવું=મધેડાનું ખોલવું

અડીઅલ=અડી ભય	ધીરજવાળુ=દુ ખ ખ-	ખચર=ગધેડી ને ઘોડા-
એવુ, જીદી, હડીલુ	મનાર	ના સગમથી પેદા
ઠાંડ=અકલ વગરનો	કલાગર=કલા પ્રમાણે	થએલો તે
નવાઈ=અચરની	ચાલનાર	
મહેનતુ=મહેનત કરે એવુ	ટંદુ=નાનો ઘોડો	વાળ=નિમાળા, બાલ

સાર—ઘોડો, ખચર, અને ગધેડાનો મુકાબલો—ત્રણને બે આખ, બે કાન, ડોકુ, મો, માથુ, પીઠ, પુછકુ, અને ચાર પગ હોય છે ત્રણનું મો લાલુ હોય છે ત્રણેના શરીર પર દુકા વાળ છે, પગને તળીએ ગોળ દાબડા છે ઘોડો અને ખચરના ડોકપર કેશવાળી હોય છે ગોટો અને ખચરના પુછડાપર મોટા લાખા વાળ આખે પુછડે હોય છે ઘોડા, ખચર અને ગધેડાના કાન મોટા હોય છે ગધેડા કરતા ખચર મોટું, ને ખચર કરતા ઘોડો મોટો હોય છે

પાઠ પઠ.	લાગ	છેડો=નાકુ
ગોકળગાય=પરમેશ્વરની	તાળવુ=મોઢાની અદ-	મૂળ=શરૂઆત
ભાય	રનો ઉપલો લાગ	મળું=ખોચીની પછવા-
વાના=વરતુ	ભવા=ભમર, આખ ઉપ-	ડનો લાગ
ધડ=ખોચીથી પગસુધીનો	રના કમાનદાર વાળ	વચલે ગાલે=વચ્ચાવચ્ચ
બધો લાગ	પોપચુ=આખનુ ઢાકલુ	કેડ=ક મર
ડોકુ=ધડની ઉપરનો	ખાળે છે=અટકાવે છે	ઠીચલુ=ધુટલુ

સાર—શરીરના મુખ્ય બે લાગ, ડોકુ ને ધડ છે ડોકામા માથુ, (માથા ઉપરનો લાગ ખોપરી કહેવાય છે. તે પર વાળ ભીમે છે) કપાળ, લમણા, કાન, આખ, નાક, મોઢું, મોઢાની અદર જીભ, દાંત અને તાળવુ છે ગાલ, મળું, ખોચી, દાઢી, અને હડપચી છે. ધડમાં બે હાથ, ખભા, બગલ, છાતી, પેટ, કુટી, પેદું, કેડ, વાસો, બે પગ,

જામ, દીચણુ, નજો, પાટલી, તળાઉ, એડી, અને ધુડી છે

પાઠ ૫૮.	શીકર=ચિતા	જ્ઞાન=સમજ
આકાર=ધાટ	ધમાકા=અવાજો	

સવાલ—ઇદ્રિયો કાને કહેવી ? ઇદ્રિયો કેટલી છે તે તે કઇ કઇ ? આખ, નાક, જીભ અને ચામડીનો ઉપયોગ કહો આખ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય ? જ રંગ, આકાર અને યગકાટ હાથ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય ? જ ભારે કે હલકુ, પોચુ કે કઠણુ, લીસુ કે ખરબચડુ, ટાઢુ કે ઉનુ, અને આકાર કાન, નાક, અને જીભ વડે પદાર્થના કયા ગુણ જાણાય ? જ નાક વડે વાસ, કાન વડે અવાજ અથવા રણકો, જીભ વડે સ્વાદ

પાઠ ૫૯.	અને વાદળી રંગ	વાનુ સુતગઉ ભુગડુ
રંગરેજ=રંગારો	આખા=તેજ વગરના	ગળીનો રંગ=કાળો રંગ
ધુટ્ટી=રંગ	સંજ્ઞા=દુપટા	વત્તા=વધારે
મળરંગ=કાલ, પીળો	સાલો=માપડીને પહેર-	ખુલના=મહાર પડના

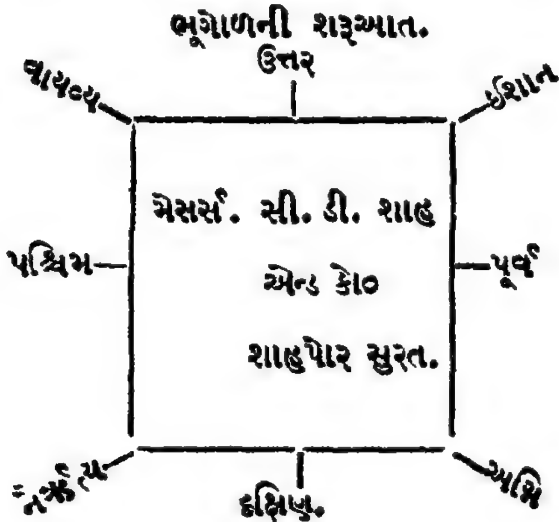
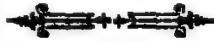
સવાલ—રંગરેજ શું કામ કરે છે ? મૂળ રંગ ગણાવો કીરમજી રંગ બનાવનાની ગત કહો કીરમજી રંગથી કયા કયા ભુગડા રંગાય છે ? સ્ફરીઓ રંગ શી બનાવવો ? કેસરીઓ રંગ કહેવાનું કારણ શું ? લીલો, નારંગી, તપખીરી અને કલ્યાઈ રંગ શી રીતે બનાવવો ? ધોળા રંગમાં થોડો કાળો રંગ મેળવીએ તો કયો રંગ બને ? આખો ભુગે રંગ શી રીતે બને ? ખુલનો વાદળી રંગ બનાવો ગુલાબી શું રંગ મેળવીને બનાવે છે ? મૂળ રંગ પરથી બીજા રંગો શી રીતે બનાવે છે ?

પાઠ ૬૦.	કાલીને=તાર કાઢીને	જંગલી=સમજણુ
ઉઘાડો=નાળો, ભુગડા	દોશીવાણીઓ=કાપડીઓ	વગરના
પહ્યા વગરનો	છીંટ=તરેહવાળુ કપડુ	જાલ=જોડુ

૨ ગદ્ય= ગવાળા	ગરજ સારે છે=ક્રમ	જમદાની=ઝીણુ બદા.
દાકબુ=કવ	કરે છે	દાર લુગડુ
૩ નાટી=ઝીણા વાળ	ભીંગડા=જાડા પડ	આસ્તો=સુતરાઉ કપડું
		ખાદી=દોડી

સવાલ—લુગડા પહેરવાથી શો ફાયદો ? બિન ઐટલે શુ ?
 બિનનું કયુ ઠાપડ બને ? ઘેટાને ટાઢ કેમ વાતી નથી ? બિન સિવાય
 બીજા શેના લુગડા બને છે ? ૩ કયા થાય છે ? જંગલી લોકો બિન
 અને રૂના લુગડા પહેરતા નથી ત્યારે કેવા કેવા લુગડાં પહેરે છે ?
 પશુ, પક્ષીને લુગડા પહેરવાની જરૂર શા માટે પડતી નથી ?

દિશા:—(સ ૧) દિશા કેટલી છે ? જ ચાર (સ ૨) દિશાનાં નામ ફો જ. ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, પશ્ચિમ (સ ૩) દિશા સા કેપરથી જાણી શકાય ? જ સુરજ ઉપરથી (સ ૪) સુરજપટ્ટી દિશા ઓળખવાની રીત બોલો જ જે દિશામાં સુરજ જાય તે પૂર્વ આશમે તે પશ્ચિમ, સુરજ સામું મો કરી ઉભા રહેવાથી ડાબા હાથ તરફની ઉત્તર, અને જમણા હાથ તરફની દક્ષિણ (સ ૫) સુરજ ખીલકણ ન દેખાય તો શા વડે દિશા પારખશો ? જ ધ્રુવના તારા ઉપરથી. (સ ૬) ધ્રુવના તારા ઉપરથી દિશા જાણવાની રીત બોલો જ ધ્રુવનો તારો હંમેશા ઉત્તર દિશામાં જાય છે માટે એ તારા તરફની ઉત્તર, તેની સામેની દક્ષિણ, જમણા હાથપર પૂર્વ ને ડાબા હાથપર પશ્ચિમ (સ ૭) જે ધ્રુવના તારાને નહિ ઓળખતા હોય તો તેને માટે બીજું સાધન છે ? જ હોકાયંત્ર (સ ૮) હોકાયંત્રપરથી કઈ દિશા જાણી શકાય ? જ ઉત્તર દિશા (એની સોય હંમેશા ઉત્તર દિશાપર રહે છે) (સ ૯) દિશા જાણવાથી શું ફાયદો ? જ ફલાણી જગાથી ફલાણી જગો કઈ દિશાએ અથવા અમુક સ્થળથી અમુક સ્થળ કઈ દિશામાં આવે તે માલમ પડે છે (સ ૧૦) નકશાની દિશા શી રીતે જાણવી ? જ નકશા સામું મો કરી ઉભા રહીએ તો આથા તરફની ઉત્તર, પગ તરફની દક્ષિણ, જમણા હાથ તરફથી પૂર્વ, અને ડાબા હાથ તરફથી પશ્ચિમ સૂર્યના-ચિત્રમાં નકશાની દિશા બતાવી છે

ખુણા:—(સ ૧) ખુણા કેટલા છે ? જ ચાર (સ ૨) ખુણાના નામ બોલો જ અગ્નિ, નૈઋત્ય, વાયવ્ય, ઇશાન (સ ૩) ખુણા પારખવાની રીત બોલો જ પૂર્વ ને દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ, દક્ષિણ ને પશ્ચિમ વચ્ચે નૈઋત્ય, પશ્ચિમ ને ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય, અને ઉત્તર ને પૂર્વ વચ્ચે ઇશાન

રાજકીય ભૂમિાગ.

મહેસુલી ખાતું—(સ ૧) મહેસુલીખાતું શુ કામ કરે છે ?
 જ જમીનની મહેસુલ ઉઘરાવી તેના હિસાબ રાખે છે (સ ૨)
 ગામની મહેસુલ ઉઘરાવનારને શું કહે છે ? જ તલાટી (સ ૩)
 તલાટીને મદદ કરનાર કાણુ છે ? જ મુખી (સ ૪) તલાટી ને
 મુખીના ઉપરીને શુ કહે છે ? મામલતદાર (સ ૫) મામલતદાર
 માજીસ્ટ્રેટ કયારે કહેવાય ? જ ઇન્સાફનુ કામ કરે ત્યારે (સ ૬)
 મામલતદારપર કાણુ દેખરેખ રાખે છે ? જ આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર કે
 ડેપુટી કલેક્ટર (સ ૭) આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર અને ડેપુટી કલેક્ટરના
 ઉપરીને શુ કહે છે ? જ કલેક્ટર (સ ૮) કલેક્ટર શુ કામ કરે છે ?
 જ મહેમુની, પોલીસ, મ્યુનિસિપાલ, ઇરિપતાલ, બાધકામ વગેરે
 ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે (સ ૯) કલેક્ટર ઇન્સાફનુ કામ કરે છે
 ત્યારે એ કયા અધિકારી કહેવાય ? જ ડિપ્ટીકટ માજીસ્ટ્રેટ (સ ૧૦)
 કલેક્ટરને પોસિટિક્વ એજન્ટ કયારે કહે છે ? જ જ્યારે દેશી રાજ્યો
 સંબધી કામનાજપર દેખરેખ રાખવાનુ કામ કરે છે ત્યારે

પોલીસ ખાતું—(સ ૧) પોલીસખાતું શુ કામ કરે છે ?
 જ લોકાના જાનમાલનું રક્ષણ કરે છે (સ ૨) ગામડામા પોલીસ
 અધિકારી કાણુ છે ? જ પોલીસ પટેલ અથવા મુખી (સ ૩) તાલુકાના
 પોલીસના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ ફોજદાર (સ ૪) ફોજદારપર
 કાણુ દેખરેખ રાખે છે ? જ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર (સ ૫) ફોજદાર
 અને પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ. પોલીસ
 સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ

દિવાની ખાતું—(સ. ૧) દિવાની ખાતું શુ કામ કરે છે ?

જ લેણદેણનો ઇન્સાફ કરે છે (સ ૨) તાલુકામાં લેણદેણનો ઇન્સાફ કરવાને કંઈ કોર્ટ છે ? અને તેના ઉપરીને શું કહે છે ? જ. સેકન્ડ ક્લાસ સમગ્ર કોર્ટ અને તેના ઉપરીને સમગ્ર (મુનસિફ) સાહેબ કહે છે (સ ૩) શહેરમાં સમગ્ર કોર્ટો કંઈ છે ? ઉ ફર્સ્ટ ક્લાસ અને સેકન્ડ ક્લાસ (સ ૪) જિલ્લામાં ઇન્સાફ કરનાર મુખ્ય અધિકારી કોણ છે ને તે શું કામ કરે છે ? જ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ તેઓ લેણદેણ સંબંધી બારે દાવા અને ખૂન, ચોરી વગેરેનો ઇન્સાફ કરે છે (સ ૫ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજના હાથ નીચે એ ખાતાના કયા કયા અધિકારી છે ? જ સમગ્ર અને માજિસ્ટ્રેટ

વૈદક ખાતું—(સ ૧) વૈદકખાતું શું કામ કરે છે ? જ માદા માણસની માવજત કરે છે તથા તેમને દવા આપે છે (સ ૨) તાલુકામાં વૈદક અધિકારી કોણ હોય છે ? જ હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટ (સ ૩) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના હાથ નીચે કોણ હોય છે ? જ કંપાન્ડર (દવા આપનાર) (સ ૪) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના ઉપરી કોણ અને તેઓ કયા રહે છે ? જ સીવીલ સર્જન, તે જિલ્લાના મુખ્ય શહેરમાં રહે છે

બહોર બાંધકામ ખાતું—(સ ૧) બહોર બાંધકામ ખાતું શું શું કામ કરે છે ? જ સરકારી મકાનો, રસ્તા, પુલો અને સડકો વગેરે બાંધે છે, તેમજ સમરાવે છે (સ ૨) એ ખાતા તરફથી તાલુકામાં કોણ હોય છે ? જ ઓવરસીઅર (સ ૩) ઓવરસીઅરના ઉપરીને શું કહે છે ? જ એક્ઝિક્યુટિવ ઇન્જનેર

કેળવણી ખાતું—(સ. ૧) આસિસ્ટન્ટ માસ્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ? જ મહેતાજી (સ ૨) નિશાળોની તપાસ રાખવા માટે જિલ્લામાં કોણ છે ? જ ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર. (સ. ૩)

ઉપુરી એન્જીનેસનલ ઇન્સ્પેક્ટરને મદદ કરનાર કોણ ? જ. આસિ
ડે એ. ઇન્સ્પેક્ટરો અને તાલુકા માસ્ટરો.

મ્યુનિસિપલ ખાતું —(સ. ૧) મ્યુનિસિપાલિટી થું થું કામ
કરે છે ? જ. રસ્તા સાફ રાખવાનું, દીવાખતી સળભાવવાનું, સડકો
પર પાણી છાટવાનું, લોકોની સુખાકારી સભાળવાનું, શરઆતની
ફળવણી આપવાનું વગેરે (સ. ૨) મ્યુનિસિપાલિટીનો ખરચ સાધી
નમે છે ? જ. જકાત, જમજવેરો, ધરવેરો, નળવેરો, ગાડીવેરો
વગેરેથી (સ. ૩) મ્યુનિસિપાલિટી કયા ગામમા હોય અને કયા ગામમા
ન હોય ? જ. પાચ હજાર કરતા વધારે માણસની વસ્તી હોય ત્યા
મ્યુનિસિપાલિટી હોય અને એથી ઓછી વસ્તી હોય ત્યા ન હોય
(સ. ૪) મ્યુનિસિપાલિટીનો કારભાર કેવી રીતે ચાલે છે ? જ. સરકાર
તરફથી નિમાયલા અને પ્રજા તરફથી ચુટી કઢાયલા સમાસદોથી.
(સ. ૫) એ સભાસદો શા નામથી ઓળખાય છે ? જ. કમિશનર.
(સ. ૬) મ્યુનિસિપાલિટીમા સૌથી ઉપરી કોણ અને તેને મદદ કરવાને
કોણ કોણ હોય છે ? જ. પ્રેસિડન્ટ અને તેને મદદ કરવાને કમિશનર,
ચીફ ઓફિસર, સેક્રેટરી, ઇન્સ્પેક્ટરો ને કારકુનો વગેરે હોય છે

લોકલકંડ ખાતું —(સ. ૧) લોકલકંડ ખાતું થું થું કામ કરે
છે ? જ. કુવા, તળાવ, રસ્તા, વધારે બધાવવાનું તથા સમરાવવાનું
અને ફળવણી આપવાનું (સ. ૨) લોકલકંડ ખાતાનો ખરચ શેમાથી
ચાલે છે ? જ. સરકાર જમીન ઉપર જે મહેસુલ લે છે તે
પર દર રૂપીએ સવા આનો લોકલકંડનો વધારો લે છે તેમાથી ચાલે
છે (સ. ૩) લોકલકંડનો વહીવટ કરનાર મડળને થું કહે છે ? જ.
લોકલમેઈડ (સ. ૪) લોકલકંડનો હિસાબ રાખનાર અધિકારીને થું
કહે છે ? જ. લોકલકંડ કલાર્ક.

પોસ્ટ ખાતું—(સ ૧) પોસ્ટ ખાતું શુ કામ કરે છે ? જ.
કાગળો, ખેંગીઓ, પારસલો તથા પૈસા એક ગામથી બીજો ગામ ક્ષણ
જવા લાવવાનું તથા પૈસા સાચવી તેનું વ્યાજ આપવાનું કામ કરે
છે (સ ૨) પોસ્ટ ઓફિસના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ. પોસ્ટ
માસ્ટર (સ ૩) પોસ્ટ માસ્ટરને મદદ કરનાર કોણ કોણ હોય છે ?
પોસ્ટ માસ્ટર, ડારકન, સિપાઈ, ટપાલી

પરચુરણ—ઉપર સિવાય તારખાતું, જગલખાતું, સરવૈખાતું,
એગ્રિકલ્ચર ખાતું, આબકારી ખાતું, કર્ટમ ખાતું, નીકમ ખાતું,
શીતળા ખાતું, રજીસ્ટર ખાતું વગેરે ધણા ખાતા છે

વ્યાખ્યા.

શેરી—સામસામી ધરેની હાર હોય તે

મહુદલો—ઘણી શેરી મળાને થએલો ભાગ

પડ—શહેરનો પાછળથી વધેલો ભાગ

ગામ—નાના નાના ધણા ધરની વસ્તી હોય તે

કન્થો—તાલુકાનું સૌથી મોટું ગામ જેમા ૫૦૦૦ કરતા વધારે
માણસની વસ્તી હોય તે.

શહેર—સરા મોટા બજારો, છોખ ધ અને હારખ ધ ધણા ધરો હોય તે.

તાલુકો—ઘણા ગામો મળાને થએલો ભાગ, જે મામલતદારના
તાબામા હોય છે તે

જિલ્લો—કલેક્ટરના તાબાનો મુલક કે જેમા ઘણા તાલુકા આવેલા
હોય છે તે

બંદર—નદી કે દરીઆ કાંઠે આવેલું શહેર કે જગ્યાથી ઘણું માલ
વહાણુ મારફતે આવ જાય થતો હોય તે

એજન્સિ—દેશી રાજનો મુલક કે જે પોલિટિકલ એજન્ટના તાબામા
હોય છે તે.

પોલિટિકલ એજન્ટ—દેશી રજ્યપર દેખરેખ રાખનાર સરકારી અધિકારી.

તળાવ—જેની ચારે બાજુ જમીન ને વચ્ચે પાણી હોય તે

ઘેટ—જેની ચારે બાજુ પાણી ને વચ્ચે જમીન હોય તે

પહાડ—ચણા હંચા, લાખા, પહોળા ટેકરા મળી થયેલો ભાગ

નદી—મીઠા પાણીનો રેલો પર્વત અથવા સગેવરમાથી નીકળી નિચાણ જગાપર થઈ મોટી નદી અથવા દરીઆને મળે છે તે

સમુદ્ર—ખારા પાણીનો ભાગ આગબોટ વગેરેનો માલ લાવવા લઈ જવાનો ધોરી રતો નદીને મળવાનું ઠેકાણું

મીઠમઢર—મીઠું પકવવાને મુકરર કરેલી જગ્યા

હવા ખાવાનું ઠેકાણું—જ્યાં ચોકખી ને ઠડી હવા આવતી હોય તે

તીર્થસ્થળ—(જત્રાના ઠેકાણા) પવિત્ર જગ્યા કે જ્યાં પુણ્ય જત્રાળું આવતા હોય તે.

પેદાશ—ગામમા કે શહેરમા કે જિલ્લામા થતો મુખ્ય પાક

નિકાસ—ખીજે દેશ જતી ચીજો.

આયાત (પરદેશથી આવતી ચીજો)—લોખંડ કામ, કાચ, કાપડ, ઇમારતી લાકડા, ખાડ, કાગળ, દવા, દાડ વગેરે

ડ્રિલ માટે આપેલી સૂચના પહેલી ચોપડીના અર્થમાં જુઓ
અંગ્રેસની ડ્રિલ.

દરેક રમત ૧૧ સુધી કરાવવી બારે ૩૦એસ પહેલા મોકલા
હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવાવવા.

હેતુ—છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો.

- રમત ૧૧) (૧) જમણો હાથ ઉંચો (૨) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મો તરફ લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો
- રમત ૧૨) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મો તરફથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો
- રમત ૧૩) (૧) જમણો હાથ ઉંચો (૨) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો
- રમત ૧૪) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.
- રમત ૧૫) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા (૧) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મો તરફથી લઈ ફેરવી જમણો હાથ ઉંચો રાખવો (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મો તરફથી લઈ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉંચો રાખવો
- રમત ૧૬) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા (૧) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો. (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો
- રમત ૧૭) બેઉ હાથ ઉંચા (૧) જમણો હાથ માથા ઉપરથી મો તરફથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો (૨) ડાબો હાથ માથા ઉપરથી મો તરફથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.
- રમત ૧૮) (૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા મુઠ્ઠીઓ જમીન તરફ (૨) બેઉ હાથ બગલ આગળ લાવવા ક્રાણીઓ પાછલી તરફ.
- રમત ૧૯) (૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા મુઠ્ઠીઓ જમીન તરફ (૨) બેઉ હાથ પાછળ લાખી મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ
- રમત ૨૦) બેઉ પગ વચ્ચે એક પુટનું અંતર રાખવું (૧) બેઉ હાથ ઉંચા (૨) બેઉ હાથ પમના આમળા આમળ.

પાઠવાર જોડાક્ષરો તથા અધરા શબ્દો.

પરમેશ્વરે.	અશાહ.	ખદખદતો.	શિવશંકર.	ખેંચાતાણુ.
કર્ચું.	ધોએલાં.	જક્કી.	ચક્કરમાં.	સહીઅરો.
વટમાર્ગું.	વિખુટા.	માંદું.	દોડાદોડ.	કંદા.
ભક્તિ.	પિત્તળનાં.	હુકમાં.	ધૂમી રત્નો.	નિર.
પૃકચી.	મિઠાઈ.	પિવાડતો.	ઉઠાડયો.	કલેશ.
ધર્મશાળા	લક્કડ.	અસાગીઈ	ભૂલધાપ.	રામચંદ્ર.
હોશિયારી.	પુકળ.	ગાંધતો.	દદ.	દર્પણ.
વર્ણન.	સુતરાઉ.	કૂકવુ.	કુદીની.	શ્રીરામ.
અમર.	દ્રક્ષ.	સમજાવ્યુ.	મિત્ર.	કાંશલ્યા.
પૂર્વે.	ડબો.	ઊંઘ્યા.	અધું.	ઊડયો.
ઝગઝગાર.	નિશાન.	શિખામણુ.	સ્વાદે.	ઈંછા.
ભક્ત.	હગડા.	રિસાળ.	કુટુંબના.	મલસટમાં.
ધ્યાન.	અથડાયું.	મુદલ.	સોહામણી.	ગણકાર્યું.
આવણુ.	ભાગ્યરક્ષણી.	રિસાય.	નુકસાન.	સર્વે.
વસ્ત્ર.	વિદ્યા.	ભાઈભાંડું.	પુતળાં.	વિચાર્યું.
દિવાળી.	પુત્રનાં.	ઢોંગ.	ધાન્યથી.	બ્રાહ્મણુ.
પોષ.	વંઠી.	યત્ન.	ચણ્ણી.	વિધાર્થી.
સૂદ.	ચોરામાં.	તૂટેલા.	ધોતલીમાં.	મૂખ.
પખવાડીઆં.	દિવસ.	હિંમત.	કૂટ્યું.	ખણિઆણી.
તિથિઓ.	ગધેડનું.	લીડયો.	કૂટેલું.	ઝાકરાંછેયાં
ચેત્ર.	મસ્તીમાં.	છટ્ટી.	પસ્તાયો.	ઈંધર.
બેશાખ.	તંબર.	અણતસિંદ.	ઝૂટવી.	જન્મ.

લાંગીતૂટી.	અર્ધી.	ધનદમતા	મૂળતેલ.	પલ્લવ.
વિચારું.	વાટમાં.	લગ્ન	સોભામથંદ	વિશેષ.
ગાઈ.	હડખાએકું	પિઝેરથી	પહુર્યાં.	ચાણા
રેશન.	શિખામણ.	યાંકણે	બ્રાહ્મણ.	શિખંડ.
સદેશો	નિહાળ્યું	આપકર્મી.	દશાવર.	પશ્ચિમ
સોંપ્યા,	ડોઈ	આપકર્મી	સી	દક્ષિણ.
કુખ.	જૂલતાં.	સોંપ્યું	અર્ધાં.	ઉત્તર
ચાડવણ.	છેપેછકરે	ઉદસીંગ	કંકાએલાં	હંમેસાં.
ખટખટ	પેસેટકે	આર્થીતી	અંગુઠીઆં	રણેટ.
સિસોટીનો	ખૂખમુરત	ઠેકાવી	નિશાની	વિભ્યા.
મિનિટ.	રૂપીઆ.	લશ્કર	કંકડં.	મુકેંદ.
દારડું	ભૂખ્યો	હિંમત	પુકળ.	પુટપટી
હીંચકા	શીંગડાને	પ્રાર્થના	મજબૂતો	મધ્યમાં.
હિંચોળે.	દોડ્યું.	તડંકકુમ.	મહિમા	પગથીઉ
હીમણું	ખડખડાટ	દુશ્મન.	જગપતિ	ટળચો
આદો	સંકટમાંથી	દેડકો	સરભાવ્યા	ખુરશી
નીમણક	શિઆળ.	કૂદકો.	સિંહ	રેશન.
ચીતરામણ	ભર્યાં	તડકતો	સરિતા	નિશાન.
દીલગીરી	ગભરાટ.	કૂદતું	રણિઆમણી	મુકાબ્યું.
ટેકાળીઆ.	પ્રાણી	ચઢાઈ.	સૂર્યનો.	વર્ગ.
ધૂળમાં.	ચણપણ.	ભિખારીને	સ્નેહાય	ખૂસ.
દારે	ડીલ.	ઉત્તરું.	વનસ્પતિ.	નિયાણમાં.
કિનારો.	ભટ્ટીમાં	ભૂખ્યો	નાખિએરી	ઈંદરલાલ.

લાકું.	કુખ.	મુળીઆં.	કુકર	કુકરેકું.
અધિકારી	કુખાવી	ઝીઝવો.	શિઆળવાં	તણખલાં.
ગંધ,	અક્ષરો	ચરાઉ	રંધાઈ ને	ખચ્યાં.
બંદોબસ્ત	લાકું	ગડીઆ	હિસાબે	બંગ
મુસલમાન	વિષે	મુગંધ	પેસાદાર	નકકર.
મામલતદાર	જન્મ	અતર	તત્કાળ	પ્રીતિ
હરિલાઈ	છિત્રો	દાંડી.	વાધરી	શસ્ત
માસ્તર.	તાંબુ	સાદડીઆ	ઓઢીને	ટહીઆ
ટપાલી	પિત્તળનાં	કુપડાં.	કુણી	ઉપયોગી
ધોઆલાં	ધંધો	મુઝા	ખગાડ્યું	બરદાસ
દાક્તર	તાંબાકુંડી	સળંગ	ઈમ્મા	ત્રીસ
વનસ્પતિ	કથરોટ	અથાણું	ઈડાં	ભૂકે છે
ધગધગતા	પુકળ	કૈવતવાળું	રક્ષણ	વહાં
પશ્તીઆ	સિક્કા	આળમુ	જંતુને	અડીઅલ
ઠોર	ટંકશાળ.	કોશ	હુન્નર	મહેનતુ.
ઘોંધાટ	પૂછ્યું	કુસરી	મકોડા	કહ્યાગરં.
લક્ષમણ	મેળવણીથી	અજ	ઉઘોગી	હું
રામચંદ્ર	શિરોઈ	સંતોષ	ખાખોચીઉં	ખચ્યર
મોકું	કંઠાતું	લડું	ચીકટ	ધડ.
સર્વે	ચળકાટ.	ઉત્તમ	ભિંભાતું	હોઠ
ટિકિટ.	સસ્તું	દાંકણે.	દાંડીઆ	હડપચી.
ધાન્ય	પાંદડીતું	ઝપાટો	ભિંભાઈ	શીંગડાં.
નિર્દય	પાંદડીતું.	અગિઆર	ખોતરવાની	કાંડં.

મેસર. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કુત.

ત્રિવેદિવાચનમાળાના અર્થો.

પુસ્તક ૧જાના	૦-૪-૦	પુસ્તક ૫માના	૦-૮-૦
પુસ્તક ૨જાના	૦-૫-૦	પુસ્તક ૬જાના	૦-૮-૦
પુસ્તક ૩જાના	૦-૬-૦	પુસ્તક ૭માના	૦-૧૦-૦
પુસ્તક ૪થાના	૦-૭-૦		

વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુકોના અર્થો

પહેલીના અર્થ	૦-૨-૬	છઠ્ઠીના અર્થ	૦-૮-૦
બીજીના	૦-૩-૦	સાતમીના	૦-૧૦-૦
ત્રીજીના	૦-૫-૦	કન્યા ૧લીના	૦-૪-૦
ચોથીના	૦-૬-૦	કન્યા ૨જીના	૦-૫-૦
પાંચમીના	૦-૮-૦	કન્યા ૩જીના	૦-૬-૦

“ ડિક્ટેશન શિક્ષક ”

બાળયોથીના	૦-૨-૦	ત્રીજીના	૦-૩-૦
પહેલીના	૦-૨-૬	ચોથીના	૦-૪-૦
બીજીના	૦-૩-૦	પાંચમીના	૦-૪-૦

દરેક ધારણના “ સુખમણિત શિક્ષક ” નેચાર છે

અથાપિ બહાર ન પડેલી એવી

નેચાર છે. બીજા ધારણની

સૃષ્ટિજ્ઞાનની પ્રશ્નોત્તરમાળા ત્રણ આના

છગનલાલ મોતીરામ શાહ. શાહ પોર-સુરત

